

### Çağdaş Arap Alevîsi (Nusayrî) Âlimler: Tarsus Özelinde Biyografik Bir Araştırma

Contemporary Arab 'Alawî (Nuṣayrî) Scholars: A Biographical Research Specific to Tarsus

**Ahmet SONAY**

Dr. | Dr.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı  
Ministry of National Education of the Republic of Türkiye

Adana, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-9913-1809>

ahmet\_sonay@hotmail.com

### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü | Article Type:** Derleme Makale | Compilation Article

**Başvuru | Submission:** 07.03.2025

**Kabul | Accept:** 10.06.2025

**Yayın | Publish:** 30.06.2025

**DOI:** <https://doi.org/10.18403/emakalat.1653167>

### Atıf | Cite As

Sonay, Ahmet. "Çağdaş Arap Alevîsi Âlimler: Tarsus Özelinde Biyografik Bir Araştırma". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 18/1 (Haziran 2025), 274-292. <https://doi.org/10.18403/emakalat.1653167>

**Değerlendirme:** Bu makale iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi ve değerlendirildi. Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

**Etik Beyan:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

**Etik Bildirim:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

**Çıkar Çatışması:** Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

**Finansman:** Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

**Telif Hakkı & Lisans:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

**Review:** This article was reviewed and evaluated by two external reviewers using a double-blind peer review model. It was confirmed that it did not contain plagiarism by performing a similarity scan (Turnitin).

**Ethical Statement:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

**Complaints:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/emakalat/policy>

**Conflicts of Interest:** The author(s) has no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

**Copyright & License:** Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.



## Öz

Tarsus, önemli bir tarım merkezi olma vasfıyla 17. asırdan itibaren Arap Alevilerinin ilgisini çekmiştir. Uçsuz bucaksız verimli toprakları ve vergilerin nispeten düşüklüğü, burasını Arap Alevileri için cazip hale getirmiştir. Böylece Arap Alevilerinin dalgalar halinde Suriye'den Tarsus'a göçü başlamıştır. Bu göç dalgalarına Arap Alevîsi âlimler de iştirak etmişlerdir. Söz konusu âlimlerin çoğu hakkında günümüze herhangi bir bilgi ulaşmamıştır. Buna karşın, 20. asırda Tarsus'ta yaşamış bazı Arap Alevîsi âlimler hakkında elimizde somut bilgiler bulunmaktadır. Bu makale, 20. asırda Tarsus'ta yaşamış olup haklarında somut bilgiler bulunan Arap Alevîsi âlimler üzerine odaklanmaktadır. Bu âlimlerin hayatlarını, eserlerini ve dinî faaliyetlerini ilmi bir üslupla araştırmak suretiyle Arap Alevilerinin Tarsus'taki yakın tarihine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Makalede tasvirî yaklaşımı esas alan nesnel bir yöntem gözetilmiştir. Konuyla ilgili yazılı kaynakların toplanması hususunda yoğun çaba harcanmış, bazı bilgi eksikliklerini tamamlamak için Arap Alevîsi kanaat önderlerine başvurulmuştur. Makalede, Arap Alevîliğinin Tarsus'taki varlığının bugüne kadar devam etmesinde ekole mensup âlimlerin büyük payı olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte bu âlimlerin sayısının son zamanlarda önemli ölçüde azaldığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İslam Mezhepleri Tarihi, Şiilik, Arap Alevîliği, Arap Alevîsi Âlimler, Tarsus.

## Abstract

Tarsus has attracted the attention of Arab 'Alawîs since the 17<sup>th</sup> century as an important agricultural center. Its vast fertile lands and relatively low taxes made this place attractive for Arab 'Alawîs. Thus, the migration of Arab 'Alawîs from Syrian to Tarsus began in waves. Arab 'Alawî scholars also participated in these migration waves. No information has survived to this day about most of the scholars in question. On the other hand, we have concrete information about some Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus in the 20<sup>th</sup> century. This article focuses on Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus in the 20<sup>th</sup> century and about whom there is concrete information. It aims to shed light on the recent history of Arab 'Alawîs in Tarsus by researching the lives, works and religious activities of these scholars in a scientific style. In the article, an objective method based on a descriptive approach was observed. Intensive efforts were made to collect written sources on the subject, and the opinions of Arab 'Alawî opinion leaders were consulted to complete some information gaps. In the article, it was concluded that the scholars of the school had a great share in the continuation of the existence of Arab 'Alawism in Tarsus until today. However, it has been determined that the number of these scholars has decreased significantly in recent times.

**Keywords:** History of Islamic Sects, Shiism, Arab 'Alawism, Arab 'Alawî Scholars, Tarsus.

## Giriş

Arap Alevilerinin Tarsus'a ilk gelişleri hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Tavîl, hiçbir yazılı kaynağa dayanmadan kaleme aldığı *Târîhü'l-'Aleviyyîn* adlı eserinde,<sup>1</sup> Arap Alevîsi evliyalarından Şeyh Muhammed el-Beyâdirî'yi (ö. 9./15. yüzyıl) Tarsus fatihi olarak gösterir.<sup>2</sup> Ne var ki züht ve takva hayatı yaşayan Beyâdirî'nin kılıç kuşanıp fetih sevdasıyla savaflara katılması makul gözükmemektedir. Tavîl gibi Massignon da Arap Alevilerinin 9./15. asırdan itibaren bölgede yaşadığı görüşündedir.<sup>3</sup> Ancak bu görüş, somut bir delille desteklenmediği için muallakta kalmaktadır. Arap Alevilerinin Tarsus'taki varlığına işaret eden en eski delil, 1671-1672'de bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'nin (ö. 1096/1685) yaptığı tanıklıktır. Evliya Çelebi, Tarsus halkının Türkmenlerden ve Arap Fellahlarından oluştuğunu bildirmektedir.<sup>4</sup> Burada Arap Fellahları ifadesiyle Arap Alevilerinin kastedildiği açıktır. Zira Arap Alevilerinin eski dönemlerde genel olarak çiftçilikle uğraştıkları için Fellahlar adıyla anıldıkları herkes tarafından bilinmektedir.

Arap Alevilerinin Tarsus'taki varlıklarını uzun süre devam ettirebilmelerinde hiç şüphesiz ki Arap Alevîsi âlimlerin önemli katkıları vardır. Nitekim Arap Alevîsi âlimler olmasaydı, her türlü siyasî ve ekonomik destekten yoksun olan Arap Alevilerinin Tarsus'taki varlıklarını bu kadar uzun süre devam ettirmeleri beklenemezdi. Bugün bu âlimlerin çoğu hakkında maalesef hiçbir şey bilmiyoruz. Ancak 20. asırda yaşamış Tarsuslu Arap Alevîsi âlimlerden bazıları hakkında nispeten yeterli bilgiye sahip bulunmaktayız. Bu çalışmada söz konusu âlimleri, ulaştığımız somut bilgiler ışığında ilmi bir üslupla tanıtmaya çalışacağız.

20. asırda Tarsus'ta yaşamış Arap Alevîsi âlimlerle ilgili bugüne dek müstakil bir eser yazılmamıştır. Söz konusu âlimlerle ilgili bilgiler, çeşitli elyazması eserlerde dağınık halde bulunmaktadır. Biz çalışmamızda bu bilgileri toplayıp düzenlemeye ve makul bir çerçeveye oturtmaya gayret ettik. Elimizden geldikçe şahıslar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmaya

<sup>1</sup> Bu eserin kapsamlı bir eleştirisi için bk. Abdurrahman el-Hayyir, "Nakd ve Takrîz", *Târîhü'l-'Aleviyyîn*, mlf. Muhammed Emîn Gâlib et-Tavîl, (Beyrut: Dârü'l-Endülûs, 1979), 5-64.

<sup>2</sup> Muhammed Emîn Gâlib et-Tavîl, *Târîhü'l-'Aleviyyîn* (Beyrut: Dârü'l-Endülûs, 1979), 384.

<sup>3</sup> Louis Massignon, "Nusayriler", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 9/366.

<sup>4</sup> Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1938), 9/331.

çalıştık. Çalışmamızda başlıca şu eserlerden faydalandık:

I) *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*: Suriyeli âlimlerden Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb<sup>5</sup> (ö. 1927) tarafından telif edilen, 364 sayfalık biyografik bir eserdir. Eserin 4 sayfadan oluşan ek kısmında Tarsus'un önde gelen âlimleri hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Eser, ilmî üslupla yazılmış olması ve yazarın müşahedelerine de yer vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

II) *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*: Suriyeli âlimlerden Şeyh Hüseyin Harfûş'un<sup>6</sup> (ö. 1959) 37 yıllık saha çalışmalarının ürünü olan, 584 Arap Alevîsi âlimin biyografilerini içeren beş ciltlik eseridir. Eser, bazı Tarsuslu âlimlere yer vermesi bakımından çalışmamız adına oldukça önemlidir.

III) *Dîvânü's-Şeyh Hüseyin Muallâ*: Şeyh Hüseyin Muallâ'nın (ö. 1961) 3 ciltten oluşan geniş hacimli divanıdır. Divanda Tarsuslu Arap Alevîsi âlimler için yazılan çok sayıda methiye ve mersiye bulunmaktadır. Bunlar, ilgili âlimlerin şahsiyetlerini tanımamız ve genel vaziyetlerinden haberdar olmamız açısından son derece kıymetlidir.

IV) *Kitâbü'n-Neseb li ehli'l-İlmî ve'l-edeb*: Şeyh Muhammed Celâl'in 830 sayfadan oluşan biyografik derlemesidir. Büyük oranda Hatîb ve Harfûş'un verilerini tekrar etse de Çukurova'da yaşamış bazı Arap Alevîsi âlimler hakkında otantik bilgiler vermesi açısından faydalıdır.

Yukarıdaki eserlere ek olarak Adanalı bazı âlimlerin divanlarından da faydalandık. Bunların arasında Şeyh Halil Ramadân (1893-1977), Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim (1920-2011) ve Şeyh Mustafa Ali Bedir'in (1929-2024) divanlarını saymamız mümkündür. Kaynaklarda bulamadığımız bazı bilgileri ise Arap Alevîsi kanaat önderlerinden şifahî olarak elde etmeye çalıştık. Bunlardan hâlâ hayatta olan Şeyh İsmail Muhammed el-Hatîb (Okul), Yusuf Leylâ (Uğurel), Şeyh Ali İsa Ammâr (Yapıcı), Şeyh Yusuf Hasan Ammâr, Şeyh Yusuf Marûf (Belli), Şeyh Muhammed el-Muhrizî (Yurtseven) ve Şeyh Ali el-Mühendis'e (Kaşkiran) verdikleri bilgilerden dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, vefat etmiş bulunan Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim, Şeyh Ahmed Ali Bedir ve Enver Cebile'ye (Akdağcık) Allah'tan rahmet dileriz.

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uymaya azami derecede dikkat edilmiştir.

### 1. Şeyh Kâmil et-Tarsûsî (ö. 1912):

Şeyh Kâmil b. Ali b. Mustafa et-Tarsûsî, 13./19. yüzyılın ortalarında Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Dedesi Mustafa Efendi, anlatılanlara göre Mısır'da tütün ticaretiyle görevli bir Osmanlı memuru olan Molla Ahmed'in oğludur. Mustafa Efendi'nin malî konularda ve devletle ilgili meselelerde sorunlar yaşayan Arap Alevîlerine çok büyük yardımlarda bulunduğu belirtilir.<sup>7</sup> 1240/1824 yılında Çamlıyayla'da öldüğü, cenazesinin Tarsus'a getirildiği, Tarsus'a varana kadar cenazesine bulutların eşlik ettiği rivayet edilir.<sup>8</sup> Harfûş, Suriyeli mercilerden Şeyh İbrahim Murhic'in (ö. 1283/1866) divanında, Mustafa Efendi'ye ithaf edilen 1235/1819 tarihli bir kaside gördüğünü, kasidenin başında şu ifadelerin yer aldığını bildirir: "Zamanımızda, adı herkesin dilinde olan, siretinin güzel kokuları her tarafa yayılan, Alevîler arasında en yüksek mertebeye ulaşan, kâmil, âmil, sâlih, faziletli, cömert, âdil bir şeyh yaşamıştır. Bu şeyh, Mustafa Efendi et-Tarsûsî'dir."<sup>9</sup> Harfûş, muhammes nazım formunda yazılan kasidenin 10 kıtasını nakletmiştir.<sup>10</sup> Samimi bir dille yazılan kasidede, Mustafa Efendi'nin iman, takva, mertlik ve cömertliği edebî sanatlar kullanılarak övülmekte, zürriyetine ve tüm Tarsus halkına hayır duası edilmektedir.

Mustafa Efendi'nin iki oğlu olmuştur: Muhammed Efendi ile Ali Efendi. Hatîb'in verdiği bilgilere göre 1250/1834 yılında Tarsus'ta vefat eden Muhammed Efendi, cömertlikte emsalsiz biriydi. Dar durumdaki bir Arap Alevîsinin başka bir toplumdan yardım istediğini duyduğunda

<sup>5</sup> Hakkında bilgi için bk. Hüseyin Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, nşr. İbrahim Harfûş (Lazkiye: y.y., 1987), 5/2041-2043.

<sup>6</sup> Hakkında bilgi için bk. Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 1/10-128.

<sup>7</sup> Mustafa Efendi'nin serveti ile ilgili şöyle bir kıssa aktarılır: Tarsus'un önde gelen toprak ağalarından biri, zihinsel hastalığı olan kızını iyileştirmek için doktorlara ve birçok şeyhe başvurur. Ancak olumlu bir sonuç alamaz. Bir gün bir şekilde Mustafa Efendi'ye yönlendirilir. Mustafa Efendi, "Allah'ım! Ben bu işe kendi isteğimle girmedim. Sana yakarıyorum, beni mahcup etme!" diyerek kız için dua eder. Allah onun duasını kabul buyurur. Bunun üzerine ağa, Mustafa Efendi'ye büyük bir çiftlik hediye eder. Enver Cebile, Kişisel Görüşme, 19 Haziran 2011.

<sup>8</sup> Yusuf Ali el-Hatîb, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*, nşr. Şaban Ali (Lazkiye: y.y., ts.), 360.

<sup>9</sup> Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 4/1747.

<sup>10</sup> Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 4/1748-1749.

onu azarlar ve şöyle derdi: “Ben burada mevcutken başkalarından mı yardım istiyorsun?” Ardından da ona malından yardım ederdi.<sup>11</sup> Ali Efendi’ye gelince, Hatib, onun faziletlerinin herkes tarafından bilindiğini, zira din havzasının hamisi olduğunu belirtir. Allah’ın lütfu ile iyi bir ilmi seviyeye ulaştığını, Arap Alevîsi toplumuna beslediği sevginin tüm sevgilerin üzerinde olduğunu, çok sayıda mümine maddi yardımda bulunduğunu, İstanbul’da 1297/1879 yılında vefat ettiğini aktarır.<sup>12</sup> Harfûş da Ali Efendi’nin Osmanlı Devleti nezdinde büyük itibara sahip olduğundan, görüşlerinin padişah tarafından dikkate alındığından, Arap Alevîsi toplumunu himaye ettiğinden, Arap Alevîlerine büyük ihsanlarda bulunduğundan bahseder.<sup>13</sup> Suriyeli âlimlerden Şeyh İbrahim Murhic, Şeyh Hüseyin el-Ahmed (ö. 1295/1878) ve Şeyh Abdülkerim Sa’d’ın (ö. 1933) ona ithafen methiyeler yazdıklarını söyler ve bunlardan bazı bölümleri nakleder.<sup>14</sup>

Hatib’in bildirdiğine göre Ali Efendi’nin altı oğlu olmuştur: Sâlim, İzzet, Tâhir, Mustafa, Kâmil ve Yasin Efendiler. Bunlardan Sâlim Efendi müzik ve eğlenceye düşkündü. İzzet Efendi akıl ve edeple müzeyyendi. Tâhir Efendi şecaatiyle tanınmıştı. Kendisi, yetenekleri dolayısıyla İstanbul’a davet edilmiş ve devlette önemli vazifeler üstlenmiştir. Arap Alevîlerini kara kara düşündüren çok sayıda belayı defetmiştir. Babasının vefatından sonra memleketini ziyarete gelmiş, burada 1305/1887 yılında ruhunu Allah’a teslim etmiştir. Yasin Efendi, İstanbul’da Dışişleri Bakanlığı’nda üst düzey bir bürokrattı. Görevinde en üst seviyelere ulaşmıştı. Arapça, Türkçe, Farsça ve Fransızcanın yanı sıra birkaç dil daha bilmekteydi. 1301/1883 yılında vefat etmiş, vefatı Arap Alevîlerini derinden üzmüştür. Mustafa Efendi, yumuşak huylu, tatlı mizaçlı bir şahsiyetti. Kendisi altı seneden fazla Tarsus Belediye başkanlığı yapmıştır.<sup>15</sup> Paşa unvanını almadan önce, Suriyeli âlimlerden Şeyh İsa İmrân (ö. 1912) kendisine bir methiye göndermiş, kerem ve ihsanını övmüştür.<sup>16</sup> 1903 yılında vefat etmiş, Suriye’den Şeyh Abdülkerim Sa’d ona ithafen bir mersiye yazmıştır.<sup>17</sup> Şeyh Hüseyin Muallâ’nın divanında da onun adına yazılmış bir mersiye mevcuttur.<sup>18</sup> Kâmil Efendi ise Tarsus’un dinî riyasetini üstlenmişti. Ayrıca Osmanlı Devleti nezdinde de bazı vazifeleri uhdesine almıştı. Zira kendisinin 280 bin dönüm araziden oluşan bir idarî birimi yönettiği söylenir. Hatib, onu din havzasının hâmisî olarak tanıtmış, “Müminlerin destekçisi olan Rabbimiz onun şerefini daim etsin.” diyerek onun için dua etmiştir.<sup>19</sup> Paşa unvanına sahip olan Şeyh Kâmil’in en büyük muarızı, 1900-1912 yılları arasında Tarsus belediye başkanlığı yapmış olan Müftüzâde Sadık Eliyeşil Paşa (1863-1942) idi. Ona muarız olması, muhtemelen mezhepsel sâikten kaynaklanmaktaydı. 1912 yılında vefat eden Şeyh Kâmil’in adı, oğlu Ali Paşa tarafından yaşatılmıştır. Şeyh Hüseyin Muallâ, Ali Paşa’ya ithaf ettiği methiyede kendisini babasının vârisi olarak göstermiştir.<sup>20</sup> Cumhuriyet döneminde Benk soyadını alan bu ailenin adını dinî alanda yaşatan hiç kimse kalmamıştır.

## 2. Şeyh Saîd Muhammed el-Kubbe (ö. 1912):

Şeyh Saîd b. Muhammed b. İmrân b. Muhammed, 13./19. asrın ikinci çeyreğinde Suriye’de Tartûs’a bağlı Sâfîta beldesinde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Abdülhamid el-Karnabâdiyye (ö. 10./16. asrın başları) vasıtasıyla Şeyh Firâs el-Hammâm el-Ezdi et-Tenûhiyye (ö. 798/1395) dayanır. Suriyeli meşhur âlimlerden Şeyh Ali Hasan el-Kâdi’nin (ö. 1300/1882) amcasının oğludur. Kâdi, eserinde onu mümin, ârif ve muvahhid bir şeyh olarak tanıtmıştır.<sup>21</sup> Şeyh Saîd, Tarsuslu Arap Alevîlerinin dinî riyasetini üstlenmiştir. Bu görevi üstlenenlere Tarsus’ta el-Kubbe lakabı verildiği için kendisi daha çok Şeyh Saîd Muhammed el-Kubbe olarak anılmıştır. Suriye’de çağın allâmesi olarak tanınan Şeyh Süleyman el-Ahmed<sup>22</sup> (ö. 1942), Şeyh Muhammed

<sup>11</sup> Hatib, *Târîhü’s-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 360.

<sup>12</sup> Hatib, *Târîhü’s-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 360-361.

<sup>13</sup> Harfûş, *Târîhü’s-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 4/1658.

<sup>14</sup> Harfûş, *Târîhü’s-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 4/1658-1661.

<sup>15</sup> Hatib, *Târîhü’s-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 361-362.

<sup>16</sup> Harfûş, *Târîhü’s-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 5/2008.

<sup>17</sup> Harfûş, *Târîhü’s-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 5/2008-2009.

<sup>18</sup> Hüseyin Muallâ, *ed-Divân* (Tarsus: y.y., ts.), 3/17-18.

<sup>19</sup> Hatib, *Târîhü’s-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 362.

<sup>20</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/359-362.

<sup>21</sup> Ali el-Kâdi, *Tezkiretü’l-efkâr bizikri’s-sâdeti’l-ibrâr* (Lazkiye, y.y., 2001), 42.

<sup>22</sup> Hakkında geniş bilgi için bk. Abdullatif Sa’ûd - Muhammed Hasan Şaban, *Hayâtü’s-Şeyh Süleyman el-Ahmed* (Lazkiye: y.y., 1985), 1-30; Ali Süleyman el-Ahmed, *el-İmâm eş-Şeyh Süleyman el-Ahmed* (Dımaşk: Dârü’l-Ferkad, 2010), 17-37, 61-89, 103-15, 187-223.

el-Hımsî'ye gönderdiği methiyelerden birinde Şeyh Saîd'i de zikretmiştir. Methiyesinde onu asrın mürşidi, fetva mercii, basiretli bir âlim olarak nitelemiş ve karanlığı dağıtan bir hidayet ışığına benzetmiştir.<sup>23</sup>

Şeyh Hüseyin Muallâ, iki kasidesinde Şeyh Saîd'den övgüyle bahsetmiştir. Bu kasidelerden birincisi, 1905 tarihli olup Şeyh Ahmed Diyâb el-İ'zâzî (ö. 1917), Şeyh Saîd el-Muhammed ve Şeyh Muhammed el-Hımsî'ye methiye babında ithaf edilmiştir.<sup>24</sup> Tarihi belirtilmeyen ikincisi ise Şeyh Saîd el-Muhammed, Şeyh Muhammed el-Hımsî ve Şeyh Ahmed Kâmil'e methiye niteliğinde kaleme alınmıştır.<sup>25</sup> Muallâ, Şeyh Saîd'in vefatı münasebetiyle bir de mersiye yazmıştır.<sup>26</sup> Mersiyesinde onun şeyhler arasında biricik olduğundan, şer'î hükümlere göre fetva verdiğinden ve ilimde derinleştiğinden bahsetmiş, toplumun onu yitirdiği için gözyaşlarını seller gibi akıtması gerektiğini belirtmiştir.

Şeyh Saîd'in adını, iki oğlu yaşattırmıştır: Şeyh Ali ile Şeyh Abdülkadir. Muallâ, Şeyh Ali'ye iki methiye,<sup>27</sup> Şeyh Abdülkadir'e bir mersiye ithaf etmiştir.<sup>28</sup> Günümüzde bu aileyi dinî alanda temsil eden hiç kimse bulunmamaktadır.

### 3. Şeyh Kâmil Dervîş Kismîn (ö. 1912):

Şeyh Kâmil b. Dervîş b. Hasan el-Abbûdî, 13./19. asrın ikinci çeyreğinde Lazkiye'ye bağlı Kismîn köyünde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh İskender el-Havrânî (ö. 8./14. yüzyıl) vasıtasıyla Şeyh Musa er-Rabtî'ye (ö. 7./13. yüzyıl), onun vasıtasıyla da meşhur sûfî, filozof ve şair Hasan b. Yusuf el-Mekzûn es-Sincârî'ye<sup>29</sup> (582/637-1187/1240) uzanır. İktisadî sebeplerden dolayı genç yaşta Tarsus'a hicret etmiştir. Tarsus'u tercih etmesinin sebebi, burada çok sayıda akrabasının bulunmasıdır. Zira o dönemde Kismîn köyünden Şeyh Abdülhamid Muallâ (ö. 1911), Şeyh Muallâ el-Muhammed (ö. 1914), Şeyh Kâmil İbrahim Saîd (ö. 1916), Şeyh Hasan Marûf (ö. 1920) gibi pek çok isim Tarsus'ta yaşamaktaydı.

Şeyh Kâmil, Şeyh Dervîş Mahmud Kismîn'in (ö. 1911) Suriye'den 1907 yılında gönderdiği bir kasidede övülen on şeyhten biridir.<sup>30</sup> Vefat ettiğinde Şeyh Hüseyin Muallâ onun adına bir mersiye yazmıştır. Mersiyede, sahip olduğu güzel niteliklerden, iman ve takvadaki yüksek mertebesinden, tevhit ilmindeki derinliğinden, vefatından dolayı toplumun duyduğu büyük üzüntüden bahsetmiştir.<sup>31</sup>

### 4. Şeyh Muhammed el-Hımsî (ö. 1917):

Şeyh Muhammed b. Ali el-Hımsî, 13./19. asrın ikinci çeyreğinde Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Hatib'in verdiği bilgilere göre babası Şeyh Ali, genç yaşlarında Suriye'nin Hıms şehrinden Tarsus'a göç etmiştir. Takiyye konusunda, ilmî mertebesinin yüksekliğine işaret eden *et-Tarsûsiyye* adlı bir risale yazmış, 1282/1865 yılında hayata gözlerini kapamıştır.<sup>32</sup>

İlmî-edebî bir şahsiyet olan Şeyh Muhammed, bir eser yazmasa da iki önemli eserin yazılmasına vesile olmuştur. Bunlardan birincisi, Şeyh Hüseyin el-Ahmed'in 1293/1876 yılında telif ettiği, Şia'da İslam'ın beş temel ibadeti sayılan namaz, zekât, oruç, hac ve cihadı ele alan *ez-Zübdetü'r-râbiye* adlı eseridir. Bu eser maalesef elimizde bulunmamaktadır. İkincisi ise Şeyh Yusuf Ali el-Hatib'in 1905 yılında kaleme aldığı, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib* adlı biyografik çalışmasıdır. Hatib, bu eserinin telif sebebi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Hicrî 1323 senesinde (1905) Tarsus şehrinde fakihlerin reisi Şeyh Muhammed Efendi el-Hımsî –Allah onu korusun ve ömrünü uzatsın– ile bir araya geldim. Sohbetimiz boyunca salih selefimizden ahirete irtihal edenleri andık. Onların güzel siretlerinden ve onurlu davranışlarından bahsettik. Bu mevzu bizi öylesine mutlu etti ki, mutluluk sadece kalplerimizi

<sup>23</sup> Süleyman el-Ahmed, *es-Sefîne*, nşr. Şaban Ali (Lazkiye: y.y., 1985), 190.

<sup>24</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/226-229.

<sup>25</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/92-95.

<sup>26</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/248-250.

<sup>27</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/97-98, 98-100.

<sup>28</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/114-116.

<sup>29</sup> Arap Alevilerinin en büyük âlimlerinden sayılan Mekzûn'un hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Es'ad Ahmed Ali, *Ma'rifetullâh ve'l-Mekzûn es-Sincârî* (Beyrut: Dârü'r-Râidî'l-'Arabî, 1972), 2/305-353.

<sup>30</sup> Bu kaside, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın Şeyh Dervîş'e ithaf ettiği methiyece cevaben Tarsus'a gönderilmiştir. Her iki kaside için bk. Muallâ, *ed-Divân*, 1/192-198.

<sup>31</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/250-252.

<sup>32</sup> Hatib, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 362.

değil, tüm organlarımızı kapladı. Sonra, diğer ümmetlerin tarihleri üzerinde düşündük. Her ümmetin kendi büyüklerinin siretlerini kayıt altına aldığını gördük. Bizim ümmetimizden ise hiç kimsenin bu meseleye el atmadığını fark ettik. İşte tam da bu noktada, Şeyh Muhammed büyük yeminler ederek benden bu meseleye el atmamı istedi. Ondan defalarca beni mazur görmesini ve bu görevden azat etmesini istediysem de olumlu bir cevap alamadım. Onun isteğini yerine getirmekten başka bir seçeneğim kalmadığını görünce, sevap elde etmek ve faydalı bir eser ortaya koymak maksadıyla bu eseri yazmaya koyuldum.”<sup>33</sup>

Şeyh Muhammed’in Allâme Şeyh Süleyman el-Ahmed ile samimi bir dostluk kurduğu anlaşılmaktadır. Bu dostluğun temeli, Şeyh Süleyman’ın Allâme Şeyh İbrahim Abdüllatif (ö. 1916) ile 1317/1899 yılında Tarsus’u ilk ziyaretinde atılmıştır. Şeyh Süleyman, Suriye’ye döndükten sonra Şeyh Muhammed’e sevgi, saygı ve özlemine dile getiren bir kaside göndermiştir. Kasidesinde Şeyh Muhammed’in takva sahibi, temiz yürekli, ilim ve ahlakla donanmış bir imam olduğunu, dilinden hikmetli sözlerin inci misali döküldüğünü, Allah yolunda iyiliği emredip kötülüğü yasakladığını ifade etmiştir. Tarsus’un Musallâ Mahallesi’nde<sup>34</sup> birbirlerine verdikleri ahde ömür boyu vefa göstereceğini, Musallâ’ya duyduğu özlemin kor ateşten daha sıcak olduğunu dile getirmiştir.<sup>35</sup> Şeyh Süleyman, ilerleyen yıllarda Şeyh Muhammed’e iki kaside daha göndermiştir.<sup>36</sup> Şeyh Muhammed’in bu kasidelere cevaben yazdığı mektuplar maalesef elimize ulaşmamıştır. Ancak Şeyh Süleyman, bu mektupların temiz bir yürekten taşan sevgi ile vücut bulduklarını, son derece samimi bir dille yazıldıklarını ve hem lafız hem mana açısından eşsiz nitelikte olduklarını söylemektedir.<sup>37</sup>

Şeyh Muhammed ile irtibatı olan bir diğer Suriyeli âlim, Şeyh Abdülkerim Sa’d’dır. Harfûş, onun Şeyh Muhammed’e gönderdiği bir methiyeden bahsetmiş, methiyenin on beytini aktarmıştır.<sup>38</sup> Bu beyitlerde Şeyh Muhammed’in en güzel hasletlere sahip olduğu, bunları lisan ile vasfetmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir.

Şeyh Muhammed’i öven âlimlerden biri de Şeyh Hüseyin Muallâ’dır. Muallâ, 1915 yılında ona uzun bir methiye ithaf etmiştir.<sup>39</sup> Ayrıca daha önce Şeyh Saîd el-Muhammed’i tanıtırken bahsettiğimiz iki kasidesinde ona yer vermiştir. Öte yandan, Şeyh Halil Ramadân’ın divanında Şeyh Muhammed’e ithaf edilen bir methiye göze çarpmaktadır.<sup>40</sup> Methiyede Tarsus halkından Şeyh Muhammed’in kıymetini bilmeleri ve irşatları doğrultusunda hareket etmeleri istenmektedir. Tüm bu methiyeler, Şeyh Muhammed’in Arap Alevîsi âlimler arasında saygın bir konumu olduğuna işaret etmektedir.

Şeyh Muhammed’in oğullarından Şeyh Süleyman’ın Kur’an hafızı olduğu bilinmektedir. Kendisi, babasının vârisi ve Tarsus ufkunun parlayan yıldızı olarak görülürken<sup>41</sup> genç yaşta hayatını kaybetmiştir.<sup>42</sup> Vefatı, babası başta olmak üzere tüm yakınlarını ve Arap Alevîsi toplumunu derinden üzmüştür. Şeyh Muhammed’in diğer çocuklarından adını yaşatacak biri çıkmamıştır. Vefatının ardından adına yazılan mersiyelelerden sadece Şeyh Hüseyin Muallâ’ya ait olan mersiye elimize ulaşmıştır.<sup>43</sup> Bu mersiyede Musallâ Mahallesi’nin çok büyük bir değeri kaybettiği, bu nedenle hüzne ve kedere boğulduğu belirtilmektedir. Müteveffaya rahmet ve büyük ecir, zürriyetine selamet ve sabır temenni edilmektedir. Muallâ, Şeyh Muhammed’in vefatının 40. günü münasebetiyle bir mersiye daha kaleme almıştır.<sup>44</sup> Bu mersiyede, Şeyh Muhammed’in yerini dolduracak birinin bulunmamasından yakınılmakta, onun dönemine duyulan özlem dile getirilmektedir.

<sup>33</sup> Hatîb, *Târîhü’ş-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*, 1-2.

<sup>34</sup> Bu mahallenin adı, günümüzde Yeşil Mahallesi olarak değiştirilmiştir.

<sup>35</sup> Ahmed, *es-Sefîne*, 187-188.

<sup>36</sup> Ahmed, *es-Sefîne*, 188-190, 190-191.

<sup>37</sup> Ahmed, *es-Sefîne*, 189.

<sup>38</sup> Harfûş, *Târîhü’ş-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 4/1909.

<sup>39</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/155-160.

<sup>40</sup> Halil Ramadân, *ed-Divân*, drl. Ali Ahmed Abdülhâlık (İskenderun, y.y., 1945), 65-67.

<sup>41</sup> Şeyh Habib ‘Ablâ, Şeyh Hasan el-Muhrizî’ye yazdığı mersiyede Şeyh Süleyman’ı, “ufkumuzun parlayan yıldızı” şeklinde nitelemiştir. bk. Süleyman el-Muhrizî, *ed-Divân*, drl. Ahmed Kâmil (Tarsus: y.y., ts.), 50.

<sup>42</sup> Şeyh Süleyman el-Muhrizî’nin ona ithafen yazdığı mersiye için bk. Muhrizî, *ed-Divân*, 34-36.

<sup>43</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/296-298.

<sup>44</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/298-300.

### 5. Şeyh Hasan Marûf (ö. 1920):

Şeyh Hasan b. Marûf b. Muallâ el-Abbûdi, 13./19. asrın ortalarında Kısmîn köyünde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh İskender el-Havrânî'ye dayanmaktadır. 13 yaşında köyünü terk ederek Antakya üzerinden Tarsus'a hicret etmiştir. İslamî ilimleri Şeyh Ali b. Mustafa et-Tarsûsî'den öğrenmiştir.<sup>45</sup> Şeyh Hüseyin Muallâ'nın 1914 tarihli methiyesinden anlaşıldığı kadarıyla yetişkinliğe ulaştığında Tarsus'un saygın âlimleri arasında yer almıştır.<sup>46</sup>

Şeyh Hasan'ın 3000 dönüm araziye işlettiği, evini yoksullar için bir sosyal yardım merkezine dönüştürdüğü anlatılır. Çevredeki diğer dinî gruplarla iyi ilişkiler kurduğuna, onlara ihsanda bulunduğuna değinilir. Bu çerçevede, 1910 yılında Kurban Bayramı vesilesiyle çevredeki Alevî, Sünnî, Hristiyan ve Yahudileri bir araya getiren geniş katılımlı bir davet verdiği, din ya da mezhep ayırımı yapmadan herkese güler yüzüyle yemek ikram edip sadaka ve zekât dağıttığı aktarılır.<sup>47</sup> Onun bu asalet ve kereminden etkilenen Hristiyan muallim ve şair Philippus Konstantin Atallâh, kendisine edebî değeri yüksek bir methiye ithaf etmiştir. 40 beyitten oluşan ve "Bayramlaşma Vecibeleri" başlığını taşıyan bu methiye göre, Şeyh Hasan, makamı herkes tarafından bilinen, hayır ve hasenat sahibi bir zattır. Tek başına binlerce insana güler yüzü ve tatlı sözleriyle ihsanda bulunan bir hayırseverdir. Çakıl taşlarını saymak, onun erdemlerini saymaktan daha kolaydır. O, doğruluk ve dürüstlüğü'nün sembolüdür. Salih, vakur, zahit, âbid, heybetli, tâhir ve iffetlidir. Takvanın gerektirdiği tüm vasıfları taşımaktadır. Onun yüzünde iman nuru belirgindir.<sup>48</sup> Atallâh, Şeyh Hasan'a bu övgüleri tevcih ettikten sonra taksiratından dolayı affına sığınır. Rızasını almak maksadıyla methiyesini yazmaya cüret ettiğini bildirir. Ardından ona, "Ey onurlu insanların süsü!" diye seslenerek Kurban Bayramı'nı kutlar. Sağlıklı ve huzurlu uzun bir ömür dileyerek sözlerini noktalar.<sup>49</sup>

Şeyh Hasan Marûf 1920 yılında ahirete irtihal etmiş, adına çok sayıda mersiye yazılmıştır. Bunlardan sadece Şeyh Hüseyin Muallâ'nın mersiyesi elimize ulaşmıştır. Muallâ, mersiyesinde onun kaybından duyduğu derin üzüntüyü dile getirir. Bu üzüntünün sert bir kayayı bile darmadağın edebilecek boyutta olduğunu söyler. Şeyh Hasan'ın vefatının ardından sadece insanların değil, aynı zamanda iman, takva ve ahlak gibi tüm ulvî değerlerin de ağladığını zikreder.<sup>50</sup>

Şeyh Hasan'ın üç oğlu olmuştur: Habib, Abdülhadi ve Abdüllatif.<sup>51</sup> Bunlardan Şeyh Habib, 1930'da Kısmîn köyüne göç etmiş, 1949 yılında Tarsus'a geri dönmüştür. Şeyh Abdüllatif ve Şeyh Abdülhadi, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın iki methiyesinden anlaşıldığı kadarıyla daha çok takva ve keremleriyle tanınmışlardır.<sup>52</sup>

### 6. Şeyh Süleyman el-Muhrizî (ö. 1925):

Şeyh Süleyman b. Ali b. İsmail b. Muhammed el-Muhrizî, 1287/1870 civarında dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Muhammed b. Şâkir el-A'rac<sup>53</sup> (ö. 9./15. yüzyıl) vasıtasıyla Emîr Nâsihüddeve Ebû'l-Fütûh Ceş b. Muhammed b. Cafer b. Muhriz'e<sup>54</sup> (ö. 5./11. asır) uzanır. Hayatını özetlediği 1911 tarihli kasidesinden<sup>55</sup> anlaşıldığı üzere Lazkiye'nin Cüheniyye beldesinde ikamet ederken 10 küsur yaşlarında babasını kaybetmiştir. Şefkatli, merhametli ve iyiliksever biri olduğunu belirttiği babasının vefatıyla dört kardeşiyle birlikte yetim kalmıştır. Çok büyük zulüm gören köyünde hayata tutunamayınca kardeşleriyle birlikte Tarsus'a göç etmiştir. Tarsus'ta düzen kurup evlendikten sonra çok sayıda çocuk sahibi olmuş, ancak hepsini küçük yaşta toprağa vermiştir. Bu süreçte, çok sevdiği kardeşi Şeyh Hasan'ı (ö. 1911) da ahirete uğurlamıştır.<sup>56</sup> Gece gündüz ibadet eden, ilim ve takva sahibi, sabırlı, kanaatkâr, iffetli biri olarak tanıttığı kardeşinin 30 yaşındayken vefatıyla en büyük destekçisini ve tesellisini

<sup>45</sup> Şeyh Yusuf Marûf, Kişisel Görüşme, 28 Ocak 2024.

<sup>46</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/139-147.

<sup>47</sup> Şeyh Yusuf Marûf, Kişisel Görüşme, 28 Ocak 2024.

<sup>48</sup> Philippus Konstantin Atallâh, *Furûdû'l-mü'âyede*, nşr. Hüseyin Muallâ (Tarsus: y.y., 1932), 1-2.

<sup>49</sup> Atallâh, *Furûdû'l-mü'âyede*, 3-4.

<sup>50</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/323-325.

<sup>51</sup> Anneleri, Tarsus'un itibarlı şahsiyetlerinden İbrahim Efendi Cebile'nin kızıdır.

<sup>52</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/95-97, 259-261.

<sup>53</sup> Hakkında bilgi için bk. Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 2/921-923.

<sup>54</sup> Hakkında bilgi için bk. Harfûş, *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*, 1/285-292.

<sup>55</sup> Muhrizî, *ed-Divân*, 1-6.

<sup>56</sup> Şeyh Habib 'Ablâ'nın Şeyh Hasan'a yazdığı mersiye için bk. Muhrizî, *ed-Divân*, 48-51.



kaybetmiştir.

Şeyh Süleyman, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın 1914 tarihli bir kasidesinde methedilen Tarsuslu altı şeyhten biridir. Kendisi bu methiyede takva sahibi, sözü doğru, soyu şerefli, ilmi geniş, faziletli ve cömert biri olarak tanıtılmaktadır.<sup>57</sup> Diğer taraftan, onun Şeyh Süleyman el-Ahmed ile yakın irtibatı olduğu bilinmektedir. İkisinin Şeyh İbrahim Abdüllatif ve Şeyh Yusuf el-Hımsî ile Tarsus'ta 1317/1899 yılında çekilmiş bir fotoğrafı bulunmaktadır.

Şeyh Süleyman'ın ilmi mirasından günümüze sadece küçük hacimli şiir divanı kalmıştır.<sup>58</sup> 55 sayfadan oluşan divanı, kardeşi Şeyh Hasan'a mersiye niteliğinde yazdığı, kendi hayat hikâyesini de içeren kaside ile başlamaktadır. Divanda dua ve tevessül babında birkaç kasidenin yanı sıra methiye ve mersiye de bulunmaktadır. Divanda methedilenler arasında Şeyh Meyhûb Selman, Şeyh Ahmed İbrahim, Şeyh Ahmed Diyâb el-İzâzî ve Şeyh Hasan Ali Hasan el-Kâdî yer almaktadır. Adlarına mersiye yazılanlar arasında ise Şeyh Abdülhamid Saîd el-Muhammed, Şeyh Süleyman Muhammed el-Hımsî, Şeyh Abdüllatif el-Hımsî, Şeyh Mahmud Ahmed Diyâb, Şeyh Ahmed el-Velî, Mustafa Efendi et-Tarsûsî ve Şeyh Muhammed Cemâlî saymak mümkündür. Ona ait olup divanında yer almayan birkaç kasidesi daha vardır. Şeyh Mahmud Abdülvehid el-Hatîb ve Şeyh Haydar Muallâ Abbûd için yazdığı mersiye,<sup>59</sup> ayrıca Şeyh Süleyman el-Ahmed ve Şeyh Ali Ahmed el-Mantaş'a ithaf ettiği methiye bunlardandır.<sup>60</sup>

Şeyh Süleyman'a ithafen yazılan mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ tarafından derlenmiştir.<sup>61</sup> Bu mersiye Şeyh Habib 'Ablâ, Şeyh Hüseyin Muallâ, Şeyh Muhammed Mahmud el-Hatîb, Şeyh Muhammed Süleyman el-Cencâniyye, Şeyh Halil Ramadân ve Şeyh Hasan İbrahim el-Mühendis'e ait oldukları anlaşılmaktadır.

Şeyh Süleyman'ın adını, oğulları Şeyh Ahmed ve Şeyh Haydar yaşatmışlardır. Şeyh Haydar, 1966 yılında genç yaşında vefat etmiştir. Adına yazılan mersiye 36 sayfalık bir kitapçıkta toplanmıştır.<sup>62</sup> Şeyh Ahmed ise Şeyh Muhammed el-Hatîb'ten (ö. 1982) sonra 1984 yılındaki vefatına kadar Tarsus'taki Arap Alevîlerinin dini riyasetini üstlenmiştir.<sup>63</sup>

#### 7. Şeyh Habib 'Ablâ (ö. 1928):

Şeyh Habib, Tarsus'un saygın simalarından İsmail Efendi 'Ablâ'nın oğludur. 13./19. asrın ortalarında Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Bir şeyh ailesine mensup olmamasına rağmen ahlak, zekâ ve içtihadıyla Tarsus'un önde gelen şeyhleri arasına girmiştir. Şeyh Süleyman el-Ahmed'in Tarsus'a yaptığı ziyaretlerinde onu yanından ayırmaması, bu hususu destekler niteliktedir.

Yaşadığı dönemde Çukurova'nın en yetenekli şairi sayabileceğimiz Şeyh Habib'in maalesef çok az sayıda şiiri günümüze ulaşmıştır. Bunun nedeni, divanının liyakatsiz kişilerin ellerinde ziyan olmasıdır. Ona ait bir methiye, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında mevcuttur.<sup>64</sup> Bu methiye; Şeyh Ahmed İbrahim, Şeyh Ali Bedir ve Şeyh Hüseyin Muallâ'ya ithaf edilmiştir. Şeyh Hüseyin, bu methiyeye cevaben Şeyh Habib'e bir methiye göndermiştir.<sup>65</sup> Bu methiyede onun fitrî zekâsını, geniş bilgisini, güzel ahlakını ve şairliğini övmüştür. Şeyh Habib'in yazdığı mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında da bulunmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz bu mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında da bulunmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz bu mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında da bulunmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz bu mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında da bulunmaktadır.

Şeyh Habib'in vefatı münasebetiyle yazılan mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'ya ait bu mersiyedir.<sup>66</sup> Şeyh Habib gibi kültürlü, vefa ve ihlas sahibi bir dostun kaybedilmesinden duyulan üzüntü dile getirilmekte, 'Ablâ ailesine ve

<sup>57</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/143.

<sup>58</sup> Küçük hacmine rağmen çağını başarılı bir şekilde yansıtan bu divanın bize ulaşmasında önemli payı bulunan Şeyh İzdeşir Keklik'e teşekkürlerimizi sunarız.

<sup>59</sup> Şeyh Haydar, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın kardeşi olup 1317/1899 yılında Tarsus'ta vefat etmiştir.

<sup>60</sup> Şeyh Süleyman'ın hattıyla yazılmış bu kasideler, divanıyla birlikte torunu Şeyh Muhammed el-Muhrizî'nin şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır.

<sup>61</sup> *Merâsi's-Şeyh Süleyman el-Muhrizî*, drl. Hüseyin Muallâ (Adana: y.y., 1926).

<sup>62</sup> *Merâsi's-Şeyh Haydar el-Muhrizî*, drl. Muhammed Celâl (İskenderun: y.y., 1966).

<sup>63</sup> Adına yazılan mersiye Şeyh Hüseyin Muallâ'ya ait bu mersiyedir. Yusuf Ahmed İbrahim, *ed-Divân*, drl. Muhammed Celâl (İskenderun, y.y., 1987), 84-85.

<sup>64</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/21-23.

<sup>65</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/23-26.

<sup>66</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/29-31.

tüm Arap Alevilerine taziye de bulunmaktadır.

#### 8. Şeyh İsmail el-Hatîb (ö. 1928):

Şeyh İsmail b. Abdülvâhid b. Yusuf b. Ammâr el-Hatîb, 13./19. asrın ortalarında Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Muhammed b. Şâkir el-A'rac'a dayanmaktadır. Babası Şeyh Abdülvâhid, meşhur âlim Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb'in amcasıdır. Şeyh İsmail'e dair bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Ona ait şiirlerden yalnızca bir mersiye elimizde bulunmaktadır. O, bu mersiye-yi Adana'nın Kayışlı köyünde ikamet eden yakınlarından Şeyh İbrahim Hasan el-Muhrizî'ye (ö. 1909) ithafen yazmıştır.<sup>67</sup> Kendisinin adına yazılan mersiyelerden ise sadece Şeyh Hüseyin Muallâ'nın mersiyesi elimize ulaşmıştır.<sup>68</sup> Şeyh İsmail bu mersiyede atalarının şerefini miras alan, toplumda saygın bir konuma sahip, herkesin övgüyle söz ettiği biri olarak vasfedilmektedir.

Şeyh İsmail'in abisi Şeyh Muhammed de Tarsus'un önde gelen âlimlerinden biridir. Hatîb, onun hakkında şu bilgileri verir: "Rahmetli Şeyh Abdülvâhid'in oğlu Şeyh Muhammed, kâmil bir adamdı. Kerem ve ihsanda, döneminde bir benzeri yoktu. İlmi ve ilmî eserleri nakletmeyi çok severdi. Aynı zamanda yetenekli bir şairdi. Takva sahibi, temiz bir insandı. 1302 yılında (1884) Allah'ın rahmetine kavuştu."<sup>69</sup>

#### 9. Şeyh Hasan el-Müsellim (ö. 1936):

Şeyh Hasan el-Müsellim, 13./19. asrın üçüncü çeyreğinde dünyaya gelmiştir. Şeyhlik yapan bir aileye mensup olmamasına rağmen zekâ ve içtihadı sayesinde ilimde iyi bir seviyeye ulaşmıştır. Kendisi gençliğinde Muhammed Efendi Cebile'nin yanında ırgat olarak çalışmaktaydı. Muhammed Efendi, bir gün önünde sorulan dinî bir soruya doyurucu cevap vermesi üzerine onun kıymetini anlamıştır. O günden sonra çalışmasına rıza göstermeyerek ona aylık bir meblağ tahsis etmiştir. Böylece ilim ve talime odaklanmasını sağlamıştır. Şeyh Hasan bu sayede ilmî birikimini sürekli artırma imkânına kavuşmuştur.<sup>70</sup>

Şeyh Hasan, Arap Alevilerinin nikâh işlemlerini gerçekleştirme yetkisi verilmiş bir âlimdi.<sup>71</sup> Bu yetki, muhtemelen Cumhuriyet'ten önce, Osmanlıların son 20 yılında kendisine verilmiş olmalıdır. Kendisine böyle bir yetki verilmesi hem toplum hem devlet nazarında muteber bir şahıs olduğunu göstermektedir.

Şeyh Hasan, fesahat sahibi bir şeyh olarak bilinmektedir. İlmi şahsiyetine ve fesahatine istinaden, Adana'nın saygın âlimlerinden Şeyh Ahmed İbrahim'in<sup>72</sup> (ö. 1934) cenaze namazını kendisinin kıldırıldığı söylenir.<sup>73</sup> Şeyh Ahmed'e yazdığı mersiyeden<sup>74</sup> onun şair olduğu anlaşılmaktadır. Mersiyesinin mukaddimesinde, Şeyh Ahmed'in yetim kalan 14 yaşındaki oğlu ile ilgili kullandığı şu cümleler onun merhametli bir kalbe sahip olduğunu hissettirmektedir: "Kıymetli din kardeşlerim! Sizden ricam, merhumun oğluna göz kulak olmanız ve şefkatli bir baba gibi davranmanızdır. Onu korumanız, samimi sevgi ve alakanızla kuşatmanızdır. Zira sizler hayır sahiplerisiniz, kerem ehliniz, beşerî âlemin en seçkin fertlerisiniz...."<sup>75</sup>

Şeyh Hüseyin Muallâ, Şeyh Hasan'a 1933 tarihli bir methiyesinde yer vermiş,<sup>76</sup> vefatından sonra da adına bir mersiye yazmıştır.<sup>77</sup> Şeyh Hasan'ın adını, oğlu Şeyh Habib Güneşli (ö. 2010) yaşatmıştır. Ancak günümüzde bu ailenin dinî misyonunu sürdüren hiç kimse bulunmamaktadır.

#### 10. Şeyh Hasan Leylâ (ö. 1940):

Şeyh Hasan b. Süleyman Leylâ, 13./19. asrın üçüncü çeyreğinde Antakya'da dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Selman er-Rüveys (ö. 9./15. yüzyıl) üzerinden Şeyh Musa er-Rabtî'ye uzanmaktadır. Samandağ'a bağlı Yeşilköy Mahallesi'nin saygın âlimlerinden Şeyh İbrahim

<sup>67</sup> *Mecmû'atü'l-eş'âr*, drl. Muhammed Abdullah (Adana: y.y., 1965), 91-92.

<sup>68</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/27-29.

<sup>69</sup> Hatîb, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*, 363.

<sup>70</sup> Enver Cebile, Kişisel Görüşme, 19 Haziran 2011.

<sup>71</sup> Şeyh Yusuf Marûf, Kişisel Görüşme, 28 Ocak 2024.

<sup>72</sup> Hakkında bilgi için bk. Hatîb, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*, 150.

<sup>73</sup> Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim, Kişisel Görüşme, 17 Nisan 2010.

<sup>74</sup> *Merâsi's-Şeyh Ahmed İbrahim*, drl. Hüseyin Muallâ (Adana: y.y., 1935), 60-61.

<sup>75</sup> *Merâsi's-Şeyh Ahmed İbrahim*, 59.

<sup>76</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/116-119.

<sup>77</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/85-87.

Eyyüb'un (ö. 1943) amcasının oğludur. Bilmediğimiz bir tarihte Antakya'dan Tarsus'a, oradan da Mersin'e hicret etmiştir. İman ve takvasıyla tanınan Şeyh Hasan'a ithafen yazılan methiyelerden sadece ikisi elimize ulaşmıştır. Bunlar Şeyh Hüseyin Muallâ tarafından yazılan 1933 ve 1936 tarihli methiyelerdir.<sup>78</sup> Şeyh Hüseyin'in onun adına yazdığı bir de mersiye mevcuttur.<sup>79</sup>

Şeyh Hasan'ın zürriyetinden manevî mirasını devralacak biri çıkmamıştır. Ailenin adını, kardeşi Şeyh Ali'nin oğlu Şeyh Muhammed yaşatmıştır. 1910'lu yıllarda Mersin'de dünyaya gelen Şeyh Muhammed, çocuk yaştayken babası Şeyh Ali'yi kaybedince amcası Şeyh Hasan'ın riayetinde yetişmiştir. İslamî ilimleri Şeyh Ahmed Kâmil'den tahsil etmiş, Mersin'in saygın din adamları arasında yer almıştır.<sup>80</sup> 1992'deki vefatı münasebetiyle yazılan mersiyelerden yalnızca bir tanesi elimize ulaşmıştır. Bu mersiye, "İskenderun'un şairi" unvanıyla tanınan Şeyh Mahmud Davud Reyhânî'ye (ö. 2015) aittir.<sup>81</sup> Hayat ve ölümle ilgili çarpıcı tasvirler içeren bu mersiye, dil ve üslup açısından da üst düzeydedir.

### 11. Şeyh Süleyman Abdülhamid (ö. 1941):

Şeyh Süleyman Abdülhamid el-Abbûdî, 13./19. asrın üçüncü çeyreğinde Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh İskender el-Havranî'ye dayanmaktadır. Şeyh Hüseyin Muallâ'nın yakın akrabasıdır. Bu husus, Şeyh Hüseyin'in ona ithaf ettiği 1932 tarihli methiyede<sup>82</sup> kendisinden "amcam" şeklinde bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Şeyh Süleyman bu methiyeye aynı vezin ve kafiye ile yazdığı bir methiyeyle cevap vermiştir.<sup>83</sup> Şeyh Hüseyin'in ona ithaf ettiği iki methiye daha mevcuttur.<sup>84</sup> Bunlardan birincisi 1918, ikincisi 1933 tarihlidir. Ayrıca onun adına yazdığı bir mersiye bulunmaktadır.<sup>85</sup> Şeyh Halil Ramadân'ın divanında da onun adına yazılan bir mersiye yer almaktadır.<sup>86</sup> Bu kasidelerden Şeyh Süleyman'ın Tarsus'ta yaşayan saygın Arap Alevîsi âlimler arasında yer aldığı, evinin dinî ve ictimai bir merkez olduğu öğrenilmektedir.

Şeyh Süleyman'ın yerini, ahlak ve takvasıyla tanınan oğlu Şeyh Abdülhamid Günaşan doldurmuştur. 1984 yılında vefat eden Şeyh Abdülhamid'in anısına, Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim bir mersiye yazmıştır.<sup>87</sup>

### 12. Şeyh İsa Rızk (1867-1948):

Şeyh İsa b. Hasan b. Muhammed b. Rızk, 1284/1867 yılında Cebile'ye bağlı ez-Ziyâdiyye adlı köyde dünyaya gelmiştir.<sup>88</sup> Nesebi, meşhur Arap Alevîsi âlimlerden Şeyh Ahmed b. Câbir el-Gassânî'ye<sup>89</sup> (ö. 611/1214) uzanır. 17 yaşında Tarsus'a hicret etmiş, burada bir müddet kaldıktan sonra Mersin'e yerleşmiştir. Ahlak, takva ve ibadette yüksek seviyelere ulaştığı söylenmektedir. Özellikle gece namazına önem verdiği ve gecelerini ibadetle geçirdiği anlatılmaktadır.<sup>90</sup>

Kerametlerinden bahsedilen ve Arap Alevîsi toplum içerisinde büyük itibara sahip olan Şeyh İsa, çok sayıda âlimin övgüsüne mazhar olmuştur. Şeyh Hüseyin Muallâ onu üç kasideyle övmüş,<sup>91</sup> vefatı münasebetiyle bir de mersiye yazmıştır.<sup>92</sup> Benzer şekilde Antakya'nın önde gelen âlim ve şairlerinden Şeyh Ahmed Ali İsa (ö. 1973) ona ithafen üç methiye kaleme almıştır.<sup>93</sup>

Şeyh İsa'nın üç oğlu olmuştur: Şeyh Yasin, Şeyh Yusuf ve Şeyh Ali. Şeyh Yasin'in ahlak,

<sup>78</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/120-123, 143-146.

<sup>79</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/104-106.

<sup>80</sup> Yusuf Leylâ, Kişisel Görüşme, 15 Mart 2024.

<sup>81</sup> Mahmud Davud Reyhânî, *Ene ve's-şî'r* (İskenderun: y.y., 1990-2013), 4/269-272.

<sup>82</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/100-102.

<sup>83</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/102-103.

<sup>84</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/178-180, 2/116-119.

<sup>85</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/116-118.

<sup>86</sup> Ramadân, *ed-Divân*, 113-116.

<sup>87</sup> İbrahim, *ed-Divân*, 78-79.

<sup>88</sup> Sabahattin Bedir, *Güney Alevîleri ve Nusayrîlik Kavramı* (Adana: Velayet Yayıncılık, ts.), 260.

<sup>89</sup> Halk arasında Şeyh Ahmed Kırfis adıyla bilinen bu önemli dinî-felsefî şahsiyet hakkında detaylı bilgi için bk. Hatib, *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatib*, 118-119.

<sup>90</sup> Şeyh Ahmed Ali Bedir, Kişisel Görüşme, 17 Temmuz 2010.

<sup>91</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/120-123, 151-152, 345-347.

<sup>92</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/261-263.

<sup>93</sup> Ahmed Ali İsa, *ed-Divân* (Antakya, y.y., ts.), 31-35.

takva ve ibadette babasının vârisi olduğu söylenir. Suriyeli âlimlerden Şeyh Şaban es-Sa'îdî ile yazıştığı, Adanalı âlimlerden Şeyh Halil Ramadân ve Şeyh Muhammed Muhriz ile samimi dost olduğu aktarılır. 1968 yılında Mersin'de yaşanan büyük sel felaketinde komşu bahçeler sel suları tarafından yutulurken kendi bahçesinin hiçbir zarar görmemesi, onun kerametlerinden sayılmaktadır.<sup>94</sup> Şeyh Hüseyin Muallâ, iki kasideyle Şeyh Yasin'i övmüştür.<sup>95</sup> Şeyh Yusuf Ahmed, 1982'de vefat eden Şeyh Yasin'e ithafen bir mersiye yazmıştır.<sup>96</sup> 1914 yılında doğan Şeyh Yusuf'a gelince, kendisi Şeyh Ahmed Kâmil'in elinde yetişmiş, zekâsı ve içtihadıyla zengin bir ilmi birikimin sahibi olmuştur. Maddi sıkıntılar yüzünden Adana'ya göç etmiş, son yıllarında tekrar Mersin'e dönmüş, 2002 yılında burada ölmüş ve defnedilmiştir. 1975 yılında vefat eden Şeyh Ali'nin ise Baalbek müftüsü Şeyh Habîb İbrahim el-Âmilî (ö. 1965) ile yazıştığı ve onun tarafından yayımlanan *el-İslâm fî me'ârifîhi ve funûnihi* adlı dergiye üye olduğu bilinmektedir. Şeyh Ali'nin oğlu Sait Rezaki, Tarsus Amerikan Koleji'nden mezun olduktan sonra 1959 yılında Ankara Siyasal Fakültesini bitirmiş, Adalet Bakanlığı'nda müdürlük ve baş müşavirlik yapmıştır. 1983'te Yargıtay üyeliğine, 1987'de Yüksek Seçim Kurulu üyeliğine seçilmiş, 1991 yılından 1999'daki ölümüne dek Yargıtay 18. Hukuk Dairesi başkanlığı görevinde bulunmuştur.<sup>97</sup>

### 13. Şeyh Hasan İbrahim el-Mühendis (ö. 1950):

Şeyh Hasan b. İbrahim b. Ali b. Muhammed el-Mühendis, 13./19. asrın son çeyreğinde Lazkiye'nin Bâniyâs İlçesi'ne bağlı el-Kulû' adlı köyde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Selman er-Rûveys'e uzanmaktadır. Gençliğinde kardeşleri Hamdan, Salih, Rıdvan ve Ali ile önce Adana'ya, ardından Tarsus'a hicret etmiştir.<sup>98</sup> Tarsus'un önde gelen âlim ve şairleri arasında yer almıştır. Şiirlerinin çoğu, bir divanda toplanmadıkları için kaybolmuştur. Elimize ulaşan şiirlerinin tamamı mersiye niteliğindedir. Bu mersiyeler; Şeyh Süleyman el-Muhrizî, Şeyh Ahmed İbrahim, Şeyh Ali Bedir ve Şeyh Hasan el-Hişşî'nin adlarına yazılmışlardır.<sup>99</sup>

Şeyh Hasan çok sayıda eser nakletmiştir. Nakillerinin sonunda bazen dönemine ilişkin bilgiler vermiştir. Örneğin, 23 Nisan 1925 (29 Ramazan 1343) tarihinde tamamladığı bir mahtut eserde şu ilginç bilgiler yer almaktadır: “Ben bu eseri naklederken tehlikeli gelişmeler yaşanmıştır. Zira Mustafa Kemal Paşa ile Şeyh Said el-Kürdî'nin güçleri arasında çatışma çıkmıştır. Devlet, Adana'dan doğum yılları 1310-1320 arasındakileri, Tarsus'tan ise 1305-1320 arasındakileri askere almıştır.<sup>100</sup> Askerler Diyarbakır ve diğer bazı illere gönderilmiştir. Yüce Allah'tan dileğimiz, bizim ve tüm mümin kardeşlerimiz için bu tehlikeli meselenin hayırla tamamlanmasını sağlamasıdır.”<sup>101</sup>

Şeyh Hüseyin Muallâ, 1925 ve 1933 tarihli iki methiyesinde Şeyh Hasan'a yer vermiş,<sup>102</sup> vefatı münasebetiyle de adına bir mersiye yazmıştır.<sup>103</sup> Mersiyede, Şeyh Hasan'ın takva, ahlak ve keremde ileri seviyeye ulaşmış bir şahsiyet olduğu belirtilmekte, vefatı nedeniyle duyulan derin üzüntü dile getirilmektedir.

### 14. Yusuf Efendi Cebile (ö. 1950):

Yusuf Efendi Cebile, “Akra' Cebile” (Cebile'nin keli) lakabıyla tanınan İbrahim Efendi'nin oğludur. İbrahim Efendi, Sakr Hayri Bey'in amcaoğlu olup genç yaşında Cebile'den Tarsus'a göç etmiştir. Sehpa ve ahşaptan tepsisi üzerinde köylerde tatlı satarak geçimini sağlamıştır. Mütevazı kazancıyla o dönemde çok ucuza satılan bataklık araziler almaya başlamıştır. Zamanla 600 dönüm araziye sahip olmuştur. Devletin bataklıkları kurutmak için orman ekmesiyle birlikte, arazileri tarıma müsait hale dönüşmüştür. Böylece varlıklı bir çiftçi haline gelen İbrahim Efendi'nin iki oğlu olmuştur: Muhammed Efendi ve Yusuf Efendi.

<sup>94</sup> Şeyh Ahmed Ali Bedir, Kişisel Görüşme, 17 Temmuz 2010.

<sup>95</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/209-212, 373-375.

<sup>96</sup> İbrahim, *ed-Divân*, 88-90.

<sup>97</sup> Bedir, *Güney Alevileri ve Nusayrîlik Kavramı*, 261.

<sup>98</sup> Şeyh Ali el-Mühendis, Kişisel Görüşme, 10 Mayıs 2024.

<sup>99</sup> *Merâsi's-Şeyh Süleyman el-Muhrizî*, 13-14; *Merâsi's-Şeyh Ahmed İbrahim*, 26-32; *Merâsi's-Şeyh Ali Bedir*, drl. Hüseyin Muallâ (Adana: y.y., 1943), 16-19; *Merâsi's-Şeyh Hasan el-Hişşî*, drl. İbrahim Said (Adana: y.y., 1954), 15-17.

<sup>100</sup> Belirtilen yıllar, miladi 1892-1902 ve 1887-1902 tarihlerine denk gelmektedir.

<sup>101</sup> Bu ifadelerin yer aldığı mahtut eseri bizimle paylaşan Şeyh Yusuf Hüseyin Bedir'e teşekkür ederiz.

<sup>102</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/40-42, 125-128.

<sup>103</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/274-276.

Şeyh Süleyman el-Ahmed'in "sâdık dostum" diye bahsettiği Muhammed Efendi, takvası ve keremiyle tanınan, dinî bilgisi geniş bir şahsiyetti. 1926 yılında vefat etmiş, adına çok sayıda mersiye yazılmıştır. Bunlardan yalnızca Şeyh Hüseyin Muallâ'ya ait olan mersiye elimize ulaşmıştır.<sup>104</sup>

Yusuf Efendi'ye gelince, o, ilk dinî bilgilerini Şeyh Kâmil et-Tarsûsî'den almış, daha sonra Şeyh Süleyman el-Ahmed'den ilim tahsil etmiştir. Varlıklı olduğu halde dünya hayatına meyletmemiş, züht ve takva hayatı yaşamıştır. Ahlak ve keremiyle tanınan Yusuf Efendi ile ilgili şöyle bir olay anlatılır: Yusuf Efendi, üstadı Şeyh Süleyman el-Ahmed'i ziyaret etmek için Lazkiye'ye gider. Bir gün, dönemin meşhur âbid ve zahitlerinden Şeyh Sâlih Nâsir el-Hekîm'i (ö. 1939) birlikte ziyaret etmeye karar verirler. Yusuf Efendi, Şeyh Sâlih'in evine vardıklarında yerde kilim serili olduğunu görür. Bunun üzerine ayakkabısını çıkarır ve içeriye öyle girer. Şeyh Sâlih, onun bu hareketinden memnun olur ve terbiyesini takdir eder. Sohbet ve ikramdan sonra Yusuf Efendi, Şeyh Sâlih'e zekât vermek ister. Ancak Şeyh Sâlih, tanımadığı ve malının helallikinden emin olmadığı kimselerden zekât almamaktadır. Bu nedenle görüşünü almak için ima yoluyla Şeyh Süleyman'a bakar. Şeyh Süleyman başıyla onay verir. Bunun üzerine Şeyh Sâlih zekâtı alır ve Yusuf Efendi'ye hayır duası eder.<sup>105</sup>

Yusuf Efendi'nin evi, her zaman âlimlerin uğrak yeri olmuştur. Onu ziyaret eden âlimler arasında Şeyh Süleyman el-Ahmed'in yetiştirdiği önemli âlim ve ediplerden Şeyh Mahmud Süleyman el-Hatîb (1905-1979) ve Şeyh Muhammed Hasan Şaban (1914-2000) da yer almaktadır. Her ikisi Yusuf Efendi'ye ithafen birer methiye yazmışlardır.<sup>106</sup> Şeyh Mahmud, methiyesinde Yusuf Efendi'nin cömertlikte emsalsiz biri olduğunu, ahirete rağbet ettiğini, dünyayı değersiz görüp zühdü seçtiğini belirtir. Allah'tan onun ilmini arttırmasını ve makamını yükseltmesini diler. Şeyh Muhammed ise methiyesinde Yusuf Efendi'nin yüzünde Ehlibeyt sevgisinin nurunun parladığını, sahip olduğu ilmin amellerine yansıdığını ifade eder. Züht bayrağını taşıdığı ve iffetli olduğu için Şeyh Süleyman el-Ahmed'in sevgisini kazandığını belirtir. Herkes mal biriktirirken kendisinin Allah yolunda malını infak ettiğini, herkes dünya hayatına kendini kaptırmışken kendisinin ardında güzel bir siret bırakmakla iştigal ettiğini dile getirir.

Yusuf Efendi, yalnız Suriyeli âlimlerin değil, Çukurova'lı âlimlerin de övgüsüne mazhar olmuştur. Nitekim Şeyh Hüseyin Muallâ ona ithafen üç methiye yazmıştır.<sup>107</sup> Vefatı münasebetiyle bir de mersiye kaleme almıştır.<sup>108</sup> Ayrıca Şeyh Halil Ramadân'ın divanında onun da zikredildiği bir methiye bulunmaktadır.<sup>109</sup>

Yusuf Efendi hayatı boyunca evlenmemiştir. Cebile ailesinin adını, abisi Muhammed Efendi'nin oğulları yaşatmıştır. Bunlardan, babasının adını taşıyan Muhammed Bey züht ve takvayı esas alan bir hayat yaşamış, ilimle meşgul olmuş, 1991 yılında Samandağ'ın Yeşilköy Mahallesi'nde vefat etmiştir. Şeyh Selman Saylıca ona ithafen bir mersiye yazmıştır.<sup>110</sup> Muhammed Efendi'nin oğlu Yasin Bey, onun oğulları Emin ve Enver Beyler, ailenin adını yaşatmış olan diğer fertlerdir.

### 15. Şeyh İbrahim Ammâr (1866-1953):

Şeyh İbrahim b. Ali b. Muhammed Ammâr, 1283/1866 yılında Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Nesebi, meşhur Arap Alevîsi evlialardan Şeyh Ammâr b. İsmail ed-Dermîni'ye (ö. 11./17. yüzyıl), onun üzerinden Şeyh Selman er-Rüveys'e uzanmaktadır. Keramet sahibi olduğu anlatılan babası Şeyh Ali (1790-1872), dört çocuğuyla birlikte 13./19. asrın ortalarında Lazkiye'den Tarsus'a göç etmiştir. Burada çocuklarını kaybedince, ilerleyen yaşında yeni bir evlilik yapmıştır. Şeyh İbrahim bu evlilikten doğmuş, ancak babasıyla altı yıl geçirdikten sonra yetim kalmıştır. Bunun üzerine annesi, onu ve dayısı İbrahim Delibalta'yı yanına alarak Adana'nın Kayışlı köyüne göç etmiştir. Şeyh İbrahim, İslami ilimleri burada Şeyh Abdullah İbrahim el-Muhrizî el-Kâyışlı'dan (ö. 1940) öğrenmiştir. Gençliğinde Tarsus'a dönerek uzun yıllar Kâmil Efendi et-Tarsûsî'nin kâtipliğini yapmıştır.<sup>111</sup>

<sup>104</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/18-20.

<sup>105</sup> Enver Cebile, Kişisel Görüşme, 19 Haziran 2011.

<sup>106</sup> Bu methiyeler Şeyh Ali el-Mühendis'in şahsi kütüphanesinde mevcuttur.

<sup>107</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/170-172, 257-258, 424-426

<sup>108</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/276-278.

<sup>109</sup> Ramadân, *ed-Divân*, 144-149.

<sup>110</sup> Selman Saylıca, *ed-Divân* (Antakya: y.y., 2016), 147-151.

<sup>111</sup> Şeyh Yusuf Hasan Ammâr, Kişisel Görüşme, 8 Ocak 2024.

Nezih kişiliğiyle tanınan Şeyh İbrahim'in hiçbir zaman görevini suiistimal etmediği, harama el uzatmadığı, bu sebeple de ardında kayda değer bir miras bırakmadığı zikredilir. Davudî bir sese sahip olduğu, duvara asılı bir fanusun ışığını sesiyle söndürdüğü söylenir. Eğitime önem verdiği, bu sebeple oğlu İsa Bey ve kızı Nebiha Hanım'ı Tarsus Amerikan Koleji'nde okuttuğu anlatılır.<sup>112</sup>

Şeyh Hüseyin Muallâ'nın divanında, Şeyh İbrahim'e ithaf edilen bir mersiye yer almaktadır.<sup>113</sup> Mersiyede samimi bir dostu kaybetmenin acısı, hüznü bir dille ifade edilmektedir. Şeyh İbrahim'in güzel ahlakına, şerefli siretine, bülbul gibi sesiyle okuduğu kasidelerin güzel namelerine duyulan özlem dile getirilmektedir.

Şeyh Mustafa Ali Bedir, Şeyh İbrahim'in mezarına ölüm tarihini tazammun eden dört beyitlik bir şiir yazmıştır.<sup>114</sup> Şiirinde onun Şeyh Ammâr'a uzanan şerefli bir soydan geldiğini, Ehlibeyt'e canı gönülden bağlandığını, dostlarına vefası ve komşularına iyiliğiyle tanındığını zikretmiştir. Huld cennetine girdiğinde Rabbinin selam ve bereketine nail olduğunu söyleyerek şiirini sonlandırmıştır.

#### 16. Şeyh Ahmed Kâmil (ö. 1955):

Şeyh Kâmil Derviş Kısım'ın oğlu olan Şeyh Ahmed, 13./19. asrın son çeyreğinde Tarsus'ta dünyaya gelmiştir. Üstatları bilinmemekle birlikte hattı ve imlasından çok iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Bilmediğimiz bir sebepten dolayı 1930 yılında Tarsus'tan İskenderun'a hicret etmiş ve Mahmud Ragıp adını almıştır. Burada tedrisatla geçimini sağlamıştır. Yetiştirdiği çok sayıda öğrenciden en önemlileri, Şeyh Ali Ahmed Abdülhâlık, Şeyh Selim Kâsım ve Şeyh Mahmud Davud Reyhânî'dir.

Çukurova'nın en büyük şairi sayılan Reyhânî, üstadı Şeyh Ahmed hakkında şöyle der: "Tanık olurum ki beni eğiten odur. O olmasaydı ben cahil biri olarak kalacaktım. Ve derim ki: Okuyuculara sunduğum şiir divanım, onun hasenatından bir parçadır. Zira eğitim çağımda Arap dili ve edebiyatını bana üst düzeyde öğretecek ondan başka ikinci bir şahıs bulunmamaktaydı."<sup>115</sup> Reyhânî bu sözlerinden sonra İskenderun'daki eğitimin 1930'lu yıllardaki halini şöyle tasvir eder:

"Köylerdeki öğretmenlerin hepsi demesem de çoğu, dilin temel kaidelerini bile bilmiyorlardı. Tek yaptıkları şey, düzgün okuyamadıkları Kur'an-ı Kerim'i öğrencilere okutmaya kalkışmaktı. Dolayısıyla da bunu yaparlarken hataları doğrularından fazlaydı. Temel sorun, şehrimizin Fransız işgali altında bulunmasıydı. Bunların ilmi yaymak ve yeni nesli eğitmek gibi bir gayesi yoktu. Öğretmenlerin cahil olması, onların emperyalist çıkarlarına daha uygun düşüyordu. Bu nedenle öğretmenler arasında bu mesleği yapabilecek donanıma sahip kişiler yoktu. Tabi, üniversite mezunu çok az kişiyi istisna etmemiz gerekir. Bunlar ise yüksek vazifelere atanmayı istiyorlardı. Bir iki ay öğretmenlik yaptıktan sonra devletin farklı birimlerinde görevlendiriliyorlardı. Dolayısıyla onlardan hiç kimse faydalanamıyordu."<sup>116</sup>

Reyhânî, bu tasvirinden sonra üstadı Şeyh Ahmed'in köylerinde (eski adıyla Vehhâb, yeni adıyla Gözcüler köyü) 15 seneden fazla ikamet ettiğini, bu süre zarfında zeki ve yetenekli öğrencileri eğitmek için büyük çaba harcadığını, dolayısıyla da Tarsus'tan İskenderun'a hicret etmesinin kendileri için büyük bir nimet olduğunu ifade eder.<sup>117</sup>

Şeyh Ahmed Kâmil, hattat kimliğiyle tanınmıştır. İstinsah ettiği çok sayıda eserden sadece ikisini görmüş bulunmaktayız. Bunlardan birincisi, Şeyh Süleyman el-Muhrizî'nin daha önce bahsettiğimiz divanıdır. İkincisi ise Hüseyin b. Hamdân el-Hasîbî'ye (ö. 346/957) ait *el-Hidâyetü'l-kübrâ* adlı meşhur eserdir. Şeyh Ahmed, istinsahını 21 Şevval 1333 (1 Eylül 1915) tarihinde tamamladığı bu eseri Şeyh Ali Bedir'e hediye etmiştir.<sup>118</sup>

Şeyh Hüseyin Muallâ, 1920 yılında Şeyh Ahmed'e bir methiye ithaf etmiş,<sup>119</sup> buna ek olarak

<sup>112</sup> Şeyh Ali İsa Ammâr, Kişisel Görüşme, 8 Ocak 2024.

<sup>113</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/300-301.

<sup>114</sup> Mustafa Ali Bedir, *Hadikatü's-şi'r* (Adana: y.y., 2010), 223.

<sup>115</sup> Reyhânî, *Ene ve's-şi'r*, 3/130.

<sup>116</sup> Reyhânî, *Ene ve's-şi'r*, 3/130.

<sup>117</sup> Reyhânî, *Ene ve's-şi'r*, 3/130.

<sup>118</sup> Eserin bu mahtut nüshası, Şeyh Yusuf Hüseyin Bedir'in şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır.

<sup>119</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/202-203.

iki methiyesinde onu diğer şeyhlerle birlikte övmüştür.<sup>120</sup> Lazkiye’de vefat eden Şeyh Ahmed’in anısına yazılmış bir mersiye elimize ulaşmamıştır.

### 17. Şeyh Hüseyin Muallâ (1872-1961):

Şeyh Hüseyin b. Muallâ b. Muhammed el-Abbûdî, 1289/1872 yılında Arsuz’un Hüyük köyünde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh İskender el-Havrânî’ye uzanmaktadır. Babası Şeyh Muallâ, 1870 yılında Lazkiye’nin Kısmîn köyünden Arsuz’a göç etmiş, Hüyük köyünde ikamet eden Şeyh Yusuf Hasan Murhic’in (ö. 1291/1874) kızı Cevhere hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten doğan Şeyh Hüseyin, İslamî ilimleri Antakya’nın saygın âlimlerinden Şeyh Ahmed Diyâb el-İ’zâzî’den, sarf-nahiv ilmini Suriye’nin tanınmış âlimlerinden Şeyh Yunus Yusuf Nâcî’den (ö. 1972) tahsil etmiştir.

Şeyh Hüseyin, genç yaşında babasıyla birlikte Tarsus’un Musallâ Mahallesi’ne yerleşmiştir. Babasının 1914 yılında vefatından sonra Adana’nın Küçükoba Mahallesi’ne taşınmış, ancak 1936 yılında Tarsus’a geri dönmek durumunda kalmıştır. Kış aylarını Samandağ’ın Yaylıca köyünde geçirmeyi adet haline getirmiş, 24 Ocak 1961 tarihinde orada vefat etmiş ve toprağa verilmiştir.<sup>121</sup>

Şeyh Hüseyin, Arap Alevilerinin Çukurova’da yetiştirdiği en önemli ilmi-edebî şahsiyettir. Oldukça üretken bir yazar olan Şeyh Hüseyin’in başlıca eserleri şunlardır: 1. *ed-Divân*. Üç ciltten oluşan bir şiir divanıdır. Divanın birinci cildi iki bölüme ayrılmıştır. 25 Cemaziyülevvel 1357 (23 Temmuz 1938) tarihinde neshi tamamlanan ve 229 sayfadan oluşan birinci bölümde methiye, vaaz ve ilâhiler yer almaktadır. 104 sayfalık ikinci bölümde, 1909’dan 1921’e kadar yazılan mersiyeler bulunmaktadır. Divanın 518 sayfalık ikinci cildi, 1925’ten 1957’ye kadar yazılan methiyeleri; 306 sayfalık üçüncü cildi ise 1923’ten 1955’e kadar yazılan mersiyeleri içermektedir. Divan, Çukurova’daki Arap Alevilerinin yaklaşık 1900-1960 yılları arasındaki tarihine ışık tutan bir tarihî vesika niteliğindedir. Zira onun sayesinde çok sayıda Arap Alevîsi âlimin genel ahvali hakkında bilgi edinmemiz mümkün olmuştur. 2. *Bugyetü’l-tâlib*. Arapçayı öğretmek amacıyla makâmî türünde yazılan bir eserdir. 3. *el-İdâhü’l-ma’nevî fi’l-keleml-i’l-lügavî*. Arapça gramerini öğretmek üzere yazılmış muhtasar bir eserdir. 4. *Kalâidü’z-zeheb fi’l-mavâiz ve’l-edeb*. Din adabını öğretmek ve vaaz vermek amacıyla yazılmış bir eserdir. 5. *et-Tühfetü’l-behiyye*. Şeyh Ahmed İbrahim’in ricası üzerine 1917 yılında kaleme alınan, hem nazım hem nesir türünde dualardan oluşan bir eserdir. 6. *Tühfetü’s-sâlik fi’du’âi’n-nâsik*. 1920 yılında Şeyh Yasin Selman el-Hâik’in ricasına binaen beş vakit namazın sonunda okunmak üzere telif edilen, hem nazım hem nesir türünde dualar içeren bir eserdir.

Çukurova’nın en yetenekli hattatı sayılan Şeyh Hüseyin, gençliğinden son günlerine kadar Alevî geleneğe ait eserleri müteaddit defa istinsah etmiştir. Her istinsahta, ilmi kriterlere uygun bir şekilde tarih ve yer belirtmiş, hangi nüshadan ya da nüshalardan faydalandığını zikretmiş, istinsah bittikten sonra nüshanın kontrolünü sağlamıştır. Dolayısıyla onun yazdığı nüshalar Çukurova’daki en güvenilir nüshalar olarak kabul edilmektedir.<sup>122</sup>

Şeyh Hüseyin’in hayatında tedrisat önemli bir yer kaplamıştır. Zira ömrü boyunca Mersin’den Antakya’ya kadar yüzlerce öğrenciye dinî eğitim vermiştir. Aktarılanlara göre, verdiği hizmete karşılık bir ücret almamış, bilakis, muhtaç öğrencilerin yiyecek, içecek ve giyim ihtiyaçlarını kendisi karşılamıştır.<sup>123</sup> Yetiştirdiği önemli âlimler arasında Tarsus’tan Şeyh Muhammed el-Hatib, Adana’dan Şeyh Ahmed Ali Bedir ile kardeşi Şeyh Mustafa Ali Bedir, İskenderun’dan Şeyh Celâl Gadîr Abdülhâlık ve Antakya’dan Şeyh Selman Saylıca’yı saymak mümkündür.

Şeyh Hüseyin’in şöhretinde mütevazı kişiliğinin önemli payı olduğu söylenir. İstinsah ettiği eserlerin sonunda adını zikretmeden önce, “Allah’ın fakir kulu”, “Zelil ve miskin kul”, “Allah’ın rahmetine en çok muhtaç olan kul” gibi ifadelerle yer vermesi onun tevazuuna işaret sayılabilir. Tevazuunun bir diğer işareti olarak şu davranışı anlatılır: Arap dili ve edebiyatına yeterince vâkıf olmayan bazı şairler, yazdıkları şiirleri düzeltmesi için Şeyh Hüseyin’in yanına gelirlerdi. Şeyh Hüseyin bunları büyük ölçüde düzeltmeye tabi tutarak yepyeni bir yapıya büründürürdü. Ancak buna rağmen şiirlerin sonuna kendi adını değil, o şiirleri getirenlerin adlarını yazardı. Bunu

<sup>120</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/92-95, 132-135.

<sup>121</sup> Muhammed Celâl, *Kitâbü’n-Neseb li ehli’l-‘ilmi ve’l-edeb* (İskenderun: y.y., 2007), 689.

<sup>122</sup> Mehmet Tevfik Özezen, *Hayâtü’s-Şeyh Hüseyin Muallâ* (Adana, y.y., 2002), 2.

<sup>123</sup> Özezen, *Hayâtü’s-Şeyh Hüseyin Muallâ*, 2.

garipseyen şairleri, “Önemli değil.” diyerek rahatlatırdı.<sup>124</sup>

Şeyh Hüseyin’i meşhur yapan bir yönü de züht, takva ve keremidir. Kendisinin hiçbir zaman dünyaya meyletmediği, mal biriktirmediği, miras bırakmadığı, harama el sürmediği ve kendisine takdim edilen zekâtları dağıttığı anlatılır. Keremine dair anlatılan ilginç bir hâdise şöyledir: Bir gün Mersin’den Şeyh Muhammed es-Sallâta adlı bir şahıs, Tarsus’a gelerek Şeyh Hüseyin’i ziyaret eder ve paraya ihtiyacı olduğunu söyler. Şeyh Hüseyin, kendisinde de para olmadığı için onu yakın dostlarından ve Tarsus’un önde gelen ağalarından Ali Efendi Hâc İsa’ya (ö. 1950) götürür. Ağa her ikisini ağırladıktan sonra zekâtlarını verir. Şeyh Hüseyin’in zekâtı, Şeyh Muhammed’in zekâtından çok daha fazladır. Şeyh Hüseyin, ağanın yanından ayrılmalarından sonra zekâtını olduğu gibi Şeyh Muhammed’e verir. Şeyh Muhammed bu zekâtla Mersin’in merkezinde 3 dönümlük arazi alır. Bu araziden geçimini sağlar. Üstelik ilerleyen tarihlerde araziye bir müteahhide vererek çok sayıda dairenin sahibi olur.<sup>125</sup>

Şeyh Hüseyin’in dikkat çeken yönlerinden biri de sosyal ilişkilerinin oldukça güçlü olmasıdır. Bu husus, onun şiir divanından somut bir şekilde anlaşılmaktadır. Zira Mersin-Antakya hatında yaşayan fazilet sahibi onlarca Arap Alevisi şahsiyet için methiye ve mersiye yazdığı görülmektedir. Bunlara ilaveten, Adana ve Tarsus’u ziyaret eden Suriyeli âlimler için yazdığı onlarca methiyeyi de unutmamak gerekir. Bu âlimler arasında Şeyh Hasan Ali el-Kâdi, Şeyh Yasin Ahmed Kırkaftı, Şeyh Musa Cafer, Şeyh Cafer Muhammed Selman, Şeyh Abdülhamid İsa İmran, Şeyh Abdülvahhab Hâc Muallâ, Şeyh Muhammed Abbas el-Hekim, Şeyh Muhammed Kâmil İbrahim Saîd, Şeyh İbrahim Saîd Kısmin, Şeyh Ali Ahmed Nâsır el-Hekim, Şeyh Süleyman el-Ahmed, Şeyh Hasan İbrahim Serebyûn, Şeyh Haydar Hamdân, Şeyh Süleyman Edib Kassâbîn ve Ali Süleyman el-Ahmed gibi şahsiyetleri saymak mümkündür.<sup>126</sup>

Şeyh Hüseyin’in başka din ve mezheplerden de dostları olması, dikkat çekici bir husustur. Bu husus, Şeyh Hüseyin’in mezhepler ve dinler üstü yaklaşım sergileyebilen, insanlarla iletişimde evrensel değerleri esas alan bir şahsiyet olduğuna işaret eder. Onun bu türden dostlarına örnek olarak Arsuz’lu kuyumcu Hoca Kaysar (ö. 1944) ve Tarsus Öğretmen Enstitüsü Arapça öğretmenlerinden Zahit Efendi et-Türki verilebilir. Şeyh Hüseyin, Hristiyan kökenli Hoca Kaysar’a ithafen bir mersiye,<sup>127</sup> Sünnî kökenli Zâhit Efendi’ye ise bir methiye yazmıştır.<sup>128</sup>

Şeyh Hüseyin’in siyasete girmese de siyasî gelişmelere duyarlı olduğu gözlenmektedir. O, Adana’nın kurtuluşu vesilesiyle Mustafa Kemal Paşa’ya bir methiye yazmış,<sup>129</sup> 1935 yılında da Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa’ya ithafen iki methiye kaleme almıştır.<sup>130</sup> Ancak kendisi devletten aynı lütufkâr muameleyi görmemiştir. Nitekim 1939 yılında Tarsus’ta izinsiz Arapça tedrisat yaptığı gerekçesiyle tutuklanmış ve tüm kitaplarına el konulmuştur. Neyse ki Musallâ Mahallesi’nin önde gelenlerinin devreye girmesiyle iki gün içerisinde serbest bırakılmıştır. Hapisten çıktıktan sonra, kurtulmasına vesile olanlara ithafen bir methiye yazmıştır.<sup>131</sup> Burada, Şeyh Hüseyin’in 1919 yılında Suriyeli meşhur âlim Şeyh Sâlih el-Ali’ye (ö. 1950) gönderdiği methiyeyi de zikretmek gerekir.<sup>132</sup> Bu methiyenin tarihi oldukça manidardır. Zira bu tarihte Şeyh Sâlih’in Fransız işgaline karşı başlattığı direniş zirve noktasındaydı.<sup>133</sup> Dolayısıyla bu methiyeyi hem Şeyh Sâlih’in dini makamına hürmet hem de askerî ve siyasî direnişine manevî bir destek olarak görmek mümkündür.

Şeyh Hüseyin’e ithafen çok sayıda methiye yazılmıştır. Bunlara örnek olarak Şeyh Muhammed Yasin Kırkaftı, Şeyh Habib ‘Ablâ, Şeyh Ahmed Ali İsa, Şeyh Muhammed Hasan

<sup>124</sup> Şeyh Âdil Muallâ, Kişisel Görüşme, 7 Ekim 2024.

<sup>125</sup> Şeyh Âdil Muallâ, Kişisel Görüşme, 7 Ekim 2024.

<sup>126</sup> Bu âlimlere ithaf edilen methiyeler için bk. Muallâ, *ed-Divân*, 1/46-49, 57-60, 67-69, 73-77, 89-92, 107-109, 120-122, 123-124, 187-188; 2/59-62, 160-161, 379-381.

<sup>127</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 3/237-239.

<sup>128</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/104.

<sup>129</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/377-379.

<sup>130</sup> Bu iki methiye, Şeyh Hüseyin’in müsvedde olarak kullandığı divanın 355 ile 358. sayfaları arasında yer almaktadır.

<sup>131</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/176-178.

<sup>132</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/183-186.

<sup>133</sup> Şeyh Salih el-Ali’nin Fransızlara karşı 1918-1921 yılları arasında yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi hakkında bk. Hâmid Hasan, *Sâlih el-Ali sâ’iren ve şâ’iren* (Dımaşk: Dârü Mecelleti’s-Sekâfe, 1973), 42-60, 78-88, 118-143; Abdullatif el-Yûnus, *Sevretü’s-Şeyh Sâlih el-Ali* (Dımaşk: Dârü’l-Yakzati’l-‘Arabiyye, 1426/2005), 21-234.



İbrahim ve Şey Mustafa Ali Bedir'in methiyeleri verilebilir.<sup>134</sup> Vefatı münasebetiyle yazılan mersiye de oldukça fazladır. Ancak derlenmedikleri için bunlardan yalnızca birkaçına vâkıf bulunmaktayız. Bunlar; Şeyh Halil Ramadân, Şeyh Abdullatif İbrahim, Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim, Şeyh Mustafa Ali Bedir ve Şeyh Selman Saylıca tarafından yazılan mersiyelelerdir.<sup>135</sup>

Şeyh Hüseyin'in üç oğlu olmuştur. Bunlardan Bilal henüz 19 yaşındayken 1935'te, Şeyh Abdullah Adana'da 1958'de, Şeyh Muhammed Tarsus'ta 1993'te vefat etmiştir.

### 18. Şeyh Gadîr Hamdân (1912-1978):

Şeyh Gadîr b. Hamdân b. İsa b. Meyhûb b. Hamdân b. Marûf es-Sâhili, 1912 yılında Hüyük köyünde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Şeyh Selman er-Rüveys'e uzanmaktadır. Babası Şeyh Hamdân, Cebile'ye bağlı Zâmâ köyünden öncelikle civardaki el-Kalâi' köyüne, ardından 1900'lü yılların başlarında Hüyük köyüne hicret etmiştir. Şeyh Gadîr, dinî bilgilerini bu köyün önde gelen âlimlerinden biri olan Şeyh Gadîr Abdülhâlık'tan almıştır. Babasının vefatından sonra, takvası ve ibadetiyle meşhur olan abisi Şeyh Ali Hamdân ile Yumurtalık'taki Kırmızıdam köyüne hicret etmiştir. Abisinin 1942 yılında vefatı üzerine Tarsus'un Musallâ Mahallesi'ne taşınmıştır.<sup>136</sup> Burada herkesin sevgi ve saygısını kazanan Şeyh Gadîr, ardında bir halef bırakmadan 1978 yılında vefat etmiştir. Tarsus Güney Mezarlığı'na gömülmüş, güzel siretine hürmeten mezarı türbe haline getirilmiştir.<sup>137</sup>

Şeyh Gadîr hakkında çok sayıda methiye ve mersiye yazılmıştır. Bunlardan yalnızca birkaç tanesine vâkıf bulunmaktayız. Bunlar, Şeyh Hüseyin Muallâ, Şeyh Mustafa Ali Bedir ve Şeyh Selman Saylıca tarafından yazılan methiyelerle<sup>138</sup> Şeyh Yusuf Ahmed İbrahim, Şeyh Selman Saylıca ve Şeyh Muhammed Celâl tarafından kaleme alınan mersiyelelerdir.<sup>139</sup>

Yukarıda zikredilen kasideler arasında özellikle Şeyh Mustafa Ali Bedir'in methiyesi, Şeyh Gadîr'i tanımayı sağlayacak tasvirler içermektedir. Bu methiyeye göre: Şeyh Gadîr, Allah'ın fazilet ve hikmet bahşettiği emsalsiz bir imamdır. Güzel ahlakı ve eşsiz cömertliğiyle büyük bir şerefe nail olmuştur. Ruhlar âleminde hidayet hamuruyla yoğrulmuş ruhu, Allah'ı zikretmekten bir saat bile hali kalmamıştır. O, henüz gençken yaşlıların ulaştığı iman ve takva seviyelerini aşmıştır. Onun sireti, misk ve amberden daha hoş bir rayihaya sahiptir. Dili, doğrulukla özdeşleşmiş, hiçbir zaman gıybetle tevessül etmemiştir. O, gecelerini Rabbinin ibadetine, gündüzlerini ise toplumsal fesadı ıslah etmeye adanmıştır.<sup>140</sup> Görüşüğümüz Arap Alevisi kanaat önderlerinin tamamı, Şeyh Gadîr'in bu vasıfları taşıdığı noktasında hemfikir görünmektedirler. Bu husus, onun Arap Alevileri arasında derin bir iz bıraktığına işaret etmektedir.

### 19. Şeyh Muhammed el-Hatîb (1895-1982):

Şeyh Muhammed b. Mahmud b. Abdülvâhid el-Hatîb, 1895 yılında Tarsus'ta doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybetmiş, amcası Şeyh İsmail'in riayetinde yetişmiştir. İslamî ilimleri Şeyh Hüseyin Muallâ'dan telakki etmiş ve içtihadıyla ilimde hatırı sayılır bir seviyeye ulaşmıştır. 1950'li yıllardan 1982'deki vefatına kadar Tarsus'ta Arap Alevilerinin fetva mercii olmuştur. Heybetli ve vakur bir şahsiyet olduğu belirtilen Şeyh Muhammed, yaşadığı Musallâ Mahallesi'nde toplumsal barışa büyük katkı sağlamış, toplumu ifsat edecek tutum ve davranışlara mahal vermemiştir. Musallâ Mahallesi'nde yer alan bir arazisini mezarlık yapılması için devlete hibe etmiştir.<sup>141</sup> Bu mezarlık günümüzde Tarsus Güney Mezarlığı adıyla bilinmektedir.

Şeyh Muhammed'in şairlik yönünün de bulunduğu, Şeyh Süleyman el-Muhrizî'ye yazdığı mersiye den anlaşılmaktadır.<sup>142</sup> Ancak onun diğer şiirleri maalesef kaybolmuştur. Diğer taraftan, Şeyh Hüseyin Muallâ'nın Şeyh İsmail el-Hatîb'e ithaf ettiği 1914 tarihli bir methiyede Şeyh Muhammed'e de yer verdiği, sahip olduğu erdemlerden uzunca bahsettiği

<sup>134</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/12-15, 21-23, 189-191, 240-242; Bedir, *Hadikatü's-şi'r*, 26-30.

<sup>135</sup> Ramadân, *ed-Divân*, 152-155; Abdullatif İbrahim, *ed-Divân* (Dımaşk: Matba'atü'l-Kâtibi'l-'Arabî, 1979), 172-173; İbrahim, *ed-Divân*, 36-38; Bedir, *Hadikatü's-şi'r*, 65-68, 69-72; Saylıca, *ed-Divân*, 4-10.

<sup>136</sup> Şeyh Ali Hamdân'a ithafen yazılan bir mersiye için bk. Muallâ, *ed-Divân*, 3/120-122.

<sup>137</sup> Celâl, *Kitâbü'n-Neseb*, 728.

<sup>138</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/214-217, 238-240; Bedir, *Hadikatü's-şi'r*, 22-26; Saylıca, *ed-Divân*, 41-45.

<sup>139</sup> İbrahim, *ed-Divân*, 50-52; Saylıca, *ed-Divân*, 88-91; Celâl, *Kitâbü'n-Neseb*, 728-729.

<sup>140</sup> Bedir, *Hadikatü's-şi'r*, 24-25.

<sup>141</sup> Şeyh İsmail Muhammed el-Hatîb, Kişisel Görüşme, 10 Mart 2024.

<sup>142</sup> *Merâsi's-Şeyh Süleyman el-Muhrizî*, 7-8.

görülmektedir.<sup>143</sup> Benzer şekilde, 1933 tarihli bir başka methiyesinde de onun erdemlerini dile getirdiği gözlenmektedir.<sup>144</sup>

## 20. Şeyh Halil Marûf (1930-2007):

Şeyh Halil b. Habib b. Hasan b. Marûf el-Abbûdî, 1930 yılında Tarsus'ta doğmuştur. Doğduktan kısa bir süre sonra babası tarafından Kısmîn köyüne götürülmüş ve orada yetişmiştir. 19 yaşına geldiğinde babasıyla tekrar Tarsus'a dönmüştür. Züht ve takva hayatı yaşamış, 2007 yılında Tarsus'ta vefat etmiş ve buradaki Güney Mezarlığı'nda gömülmüştür.<sup>145</sup>

Şeyh Halil'in zeki, nüktedan bir kişiliğe sahip olduğu söylenir. Sarf-nahiv ilmine vâkıf olduğu, mütalaayı sevdiği, İslamî ilimlerde kendini iyi yetiştirdiği belirtilir. Şeyh Muhammed el-Hatib'in vefatından sonraki dönemde Tarsus'un en önemli ilmi-edebî şahsiyeti sayılan Şeyh Halil'in Arap Alevîleri tarafından takdir edildiği ve fetva mercii olarak görüldüğü anlatılır.<sup>146</sup>

Şeyh Halil'in vefatının yedinci günü münasebetiyle düzenlenen toplantıda Kur'an tilavetinden sonra yalnızca bir mersiye okunmuştur. Bu mersiye Adana'dan Şeyh Ahmed Hüseyin Bedir'e ait olduğu haber verilmektedir.<sup>147</sup>

Şeyh Halil'in vefatıyla birlikte Tarsus'ta bir dönem kapanmış, Arap Alevîleri adına zorlu bir dönem başlamıştır. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen Tarsus'ta hâlâ az sayıda da olsa iman ve takva sahibi şeyhlerin bulunduğu söylenmektedir. Bunların Şeyh Hasan Kalav'ın etrafında toplandıkları, toplumun cenaze işlerini yürüttükleri, yaz aylarında Kur'an kursu açtıkları ve dini bilinci arttırmak amacıyla toplantılar düzenledikleri aktarılmaktadır.

## Sonuç

Arap Alevîleri, Tarsus'ta yaşayan en eski dinî gruplardan biridir. Tarsus'taki varlıkları, bazı kaynaklar tarafından 9./15. asra kadar dayandırılmaktadır. Yaşadıkları siyasî ve ekonomik zorluklara rağmen onların Tarsus'taki varlıklarını günümüze kadar sürdürebilmeleri, büyük ölçüde Arap Alevîsi âlimlerin katkılarıyla mümkün olmuştur.

Bu çalışmanın 20. asırda Tarsus'ta yaşamış Arap Alevîsi âlimlerin tanıtılmasına katkı sağladığını umuyoruz. Diğer taraftan, Arap Alevîlerinin Tarsus'taki tarihlerine dair bilgi eksikliğinin giderilmesine hizmet ettiğini düşünüyoruz. Elbette ki Tarsuslu Arap Alevîsi âlimler bu çalışmada zikredilenlerle sınırlı değildir. Haklarında yeterli bilgiye sahip olmadığımız Tarsuslu nice Arap Alevîsi âlim bu çalışmada yer almamıştır. Bunlara örnek olarak Şeyh Ahmed el-Velî (ö. 1911), Şeyh Hasan Cemâlüddîn Muhammed es-Sâlih (ö. 1919), Şeyh İbrahim Ali el-Mantaş (ö. 1920), Şeyh Ali Hasan (ö. 1927), Şeyh Mustafa Mikail el-Anber (ö. 1953) ve Şeyh Saîd Kırfîs (ö. 1970) verilebilir. İlerleyen süreçte yeni kaynakların ortaya çıkması durumunda bu âlimleri de tanı(t)ma imkânına kavuşacağımız düşünülmektedir.

Bu çalışma esnasında, Arap Alevîsi âlimlere ait çok sayıda mahtut eserin çeşitli olumsuzluklar neticesinde yok olduğu fark edilmiştir. Bu çalışmada bazı âlimlerle ilgili bilgilerin diğerlerine nazaran daha az olması, büyük oranda bu realiteden kaynaklanmıştır.

Tarihsel ve sosyolojik gözlemlerimize göre bir zamanlar Arap Alevîlerinin hem maddî hem manevî açıdan önemli merkezlerinden biri olan Tarsus, günümüzde bu vasfını yitirmiş bulunmaktadır. Bunda çeşitli faktörlerin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Arapçanın unutulması, toplumun dinî işlerini düzenleyip yürütecek bir kurumun bulunmaması, kentleşme ve Tarsus'un yoğun göç alması bu faktörlerin başında gelmektedir. Uzun bir liste teşkil eden bu faktörler nedeniyle Tarsus'ta yaşayan Arap Alevîlerinin dinî-kültürel mirasının tehdit altında olduğu, ilerleyen sürecin onları hızlı bir dejenerasyona sürüklediği gözlenmektedir.

## Kaynakça | References

- Ahmed, Ali Süleyman. *el-İmâm eş-Şeyh Süleyman el-Ahmed*. Dımaşk: Dârü'l-Ferkad, 2010.  
 Ahmed, Süleyman. *es-Sefîne*. nşr. Şaban Ali. Lazkiye: y.y., 1985.  
 Ali, Es'ad Ahmed. *Ma'rifetullâh ve'l-Mekzûn es-Sincârî*. Beyrut: Dârü'r-Râ'idî'l-'Arabî, 1972.

<sup>143</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 1/135-138.

<sup>144</sup> Muallâ, *ed-Divân*, 2/116-119.

<sup>145</sup> Celâl, *Kitâbü'n-Neseb*, 765.

<sup>146</sup> Şeyh Yusuf Marûf, Kişisel Görüşme, 28 Ocak 2024.

<sup>147</sup> Söz konusu mersiye, Şeyh Ahmed Hüseyin Bedir'in şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır.

- Atallâh, Philippos Konstantin. *Furûdü'l-mü'âyede*. nşr. Hüseyin Muallâ. Tarsus: y.y., 1932.
- Bedir, Mustafa Ali. *Hadikatü's-şî'r*. Adana: y.y., 2010.
- Bedir, Sabahattin. *Güney Alevîleri ve Nusayrîlik Kavramı*. Adana: Velayet Yayıncılık, ts.
- Celâl, Muhammed. *Kitâbü'n-Neseb li ehli'l-îlmi ve'l-edeb*. İskenderun: y.y., 2007.
- Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*. 9. Cilt. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1938.
- Harfûş, Hüseyin. *Târîhü's-Şeyh Hüseyin Harfûş*. 5 Cilt. nşr. İbrahim Harfûş. Lazkiye: y.y., 1987.
- Hasan, Hâmid. *Sâlih el-Ali sâ'iren ve şâ'iren*. Dımaşk: Dârü Mecelleti's-Sekâfe, 1973.
- Hatîb, Yusuf Ali. *Târîhü's-Şeyh Yusuf Ali el-Hatîb*. nşr. Şaban Ali. Lazkiye: y.y., ts.
- Hayyir, Abdurrahman. "Nakd ve Takriz". *Târîhü'l-Aleviyyîn*. mlf. Muhammed Emîn Gâlib et-Tavîl. 5-64. Beyrut: Dârü'l-Endülüs, 3. Basım, 1979.
- İbrahim, Abdüllatif. *ed-Dîvân*. Dımaşk: Matba'atü'l-Kâtibi'l-'Arabî, 1979.
- İbrahim, Yusuf Ahmed. *ed-Dîvân*. drl. Muhammed Celâl. İskenderun, y.y., 1987.
- İsa, Ahmed Ali. *ed-Dîvân*. Antakya, y.y., ts.
- Kâdî, Ali. *Tezkiretü'l-efkâr bizikri's-sâdeti'l-ebâr*. Lazkiye, y.y., 2001.
- Massignon, Louis. "Nusayrîler". *İslam Ansiklopedisi*. 9/365-370. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Mecmû'atü'l-eş'âr*. drl. Muhammed Abdullah. Adana: y.y., 1965.
- Merâsi's-Şeyh Ahmed İbrahim*. drl. Hüseyin Muallâ. Adana: y.y., 1935.
- Merâsi's-Şeyh Ali Bedir*. drl. Hüseyin Muallâ. Adana: y.y., 1943.
- Merâsi's-Şeyh Hasan el-Hişşî*. drl. İbrahim Said. Adana: y.y., 1954.
- Merâsi's-Şeyh Haydar el-Muhrizî*. drl. Muhammed Celâl. İskenderun: y.y., 1966.
- Merâsi's-Şeyh Süleyman el-Muhrizî*. drl. Hüseyin Muallâ. Adana: y.y., 1926.
- Mertcan, Hakan. *Türk Modernleşmesinde Arap Alevîler*. Adana: Karahan Yayınevi, 2. Basım, 2014.
- Muallâ, Hüseyin. *ed-Dîvân*. 3 Cilt. Tarsus: y.y., ts.
- Muhrizî, Süleyman. *ed-Dîvân*. drl. Ahmed Kâmil. Tarsus: y.y., ts.
- Öezen, Mehmet Tevfik. *Hayâtü's-Şeyh Hüseyin Muallâ*. Adana, y.y., 2002.
- Ramadân, Halil. *ed-Dîvân*. drl. Ali Ahmed Abdülhâlık. İskenderun, y.y., 1945.
- Reyhânî, Mahmud Davud. *Ene ve's-şî'r*. 4 Cilt. İskenderun: y.y., 1990-2013.
- Sa'ûd, Abdullatif - Hasan Şaban, Muhammed. *Hayâtü's-Şeyh Süleyman el-Ahmed*. Lazkiye: y.y., 1985.
- Saylıca, Selman. *ed-Dîvân*. Antakya: y.y., 2016.
- Tavîl, Muhammed Emîn Gâlib. *Târîhü'l-Aleviyyîn*. Beyrut: Dârü'l-Endülüs, 3. Basım, 1979.
- Yûnus, Abdullatif. *Sevretü's-Şeyh Sâlih el-Âli*. Dımaşk: Dârü'l-Yakzati'l-Arabiyye, 2005.

### Extended Summary

It is obvious that there is a serious lack of information about the history of Arab 'Alawism. This is also true for the Arab 'Alawites who have lived in Tarsus for centuries. This article is about the biographies of contemporary Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus. In this way, it aimed to shed light on the history of Arab 'Alawites in Tarsus. The article used a descriptive method and took care to be objective. Expressions praising or criticizing individuals have been avoided. The works of Arab 'Alawî scholars were used as the main sources in the article. Some information gaps were remedied with the help of reliable oral sources created by Arab 'Alawî opinion leaders.

The oldest written source indicating the presence of Arab 'Alawites in Tarsus is the *Seyahatname* (Travelogue) of Evliya Celebi (d. 1096/1685). Evliya Celebi, who visited the region in 1671-1672, mentioned the presence of Arab Fellahs in Tarsus in his work. It is certain that he meant Arab 'Alawites with this statement. Because this expression is used to describe Arab 'Alawites even today. In this case, it is possible to extend the presence of Arab Alawites in Tarsus

to the beginning of the 17<sup>th</sup> century. Tavil and Massignon date the presence of Arab 'Alawites in Tarsus to the 9<sup>th</sup>/15<sup>th</sup> century. However, there is no concrete information supporting this view.

There are various reasons why Arab 'Alawites migrated from Syria to Tarsus. Some of these reasons are political, some are economic. Reasons such as the higher taxes imposed in Syria and the deterioration of public order on the Syrian coast, especially as a result of the wars waged by the Ottomans in the 19<sup>th</sup> century, can be mentioned in this context.

Almost no information has survived to the present day about the Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus before the 20<sup>th</sup> century. For example, there is no information about Sheikh Vasil, one of the ancient saints whose tomb is in the Musalla District. This situation can be explained by the fact that many works written before the 20<sup>th</sup> century have not survived to the present day due to various negativities. On the other hand, we have sufficient information about many Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus in the 20<sup>th</sup> century. We owe our luck in this regard to the fact that some of the works mentioning these scholars have survived to the present day.

This article includes biographies of 20 Arab 'Alawî scholars who lived in Tarsus in the 20<sup>th</sup> century. In the biographies, the birth and death years of these scholars, their masters, their works if they wrote any, their positions in society, and the eulogies and elegies written about them are mentioned. Depending on the amount of information about individuals in the sources, some biographies are shorter and some are longer.

The 20<sup>th</sup> century was a difficult time for the Arab 'Alawites living in Tarsus, as well as for other groups in Anatolia. The successive wars that took place in the last period of the Ottoman Empire and the War of Independence that lasted for four years can be mentioned in this context. However, despite all the negativities, important scholars emerged among the Arab 'Alawites during this period. Among them, especially Sheikh Husein Mualla stands out with his scientific and literary personality. He provided important services in the religious field to the Arab 'Alawites in Tarsus. He taught many students to read the Quran and copied many works. On the other hand, there were also personalities among the Arab 'Alawites who were distinguished by their moral values and generosity. The most famous of these figures seems to be Sheikh Ghadir Hamdan. Praise for his moral values and generosity has survived to this day.

Contemporary Arab 'Alawî scholars from Tarsus are by no means limited to those mentioned in this article. There are many scholars from Tarsus about whom we cannot find any information. We hope that we will obtain important information about these scholars as new sources emerge over time.

One of the biggest weaknesses of the Arab 'Alawites is their scattered structure. This weakness is closely related to their lack of political support. Lack of political support undoubtedly brings with it economic deprivation. This situation did not prevent the emergence of scholars among Arab 'Alawites until the second half of the 20<sup>th</sup> century. Because until this date, there was a structure that adopted asceticism as its motto, received traditional education, and was closed to external influences. However, things have changed completely as a result of the adoption of the capitalist lifestyle, the transition to formal education, and being exposed to external influences with urbanization and the communications revolution. Due to these developments, the opportunity to train scholars among Arab 'Alawites has decreased considerably today. The fact that there is no institution within the society to train scholars and that 'Alawî scholars are not provided with any social security has made the situation even more difficult. It is observed that, under the influence of all these negativities, the religious-cultural heritage of the Arab 'Alawites in Tarsus is melting away day by day.